

Česká zemědělská univerzita v Praze

Provozně ekonomická fakulta

Katedra psychologie

Bakalářská práce

Propaganda a dokumentární fotografie v

50. letech v ČSR

Sylvie Abbasová

© 2016 ČZU v Praze

ČESKÁ ZEMĚDĚLSKÁ UNIVERZITA V PRAZE

Provozně ekonomická fakulta

ZADÁNÍ BAKALÁŘSKÉ PRÁCE

Sylvie Abbasová

Hospodářská a kulturní studia

Název práce

Propaganda a dokumentární fotografie v 50. letech v ČSR

Název anglicky

Propaganda and Documentary Photography in 1950s in Czechoslovakia

---

Cíle práce

Cílem práce bude analyzovat podoby propagandy na příkladu dokumentární fotografie v Československu v 50. letech 20. století. Hlavním přínosem této bakalářské práce bude ukázka toho, jak komunistický režim ve svých počátcích v Československu působil na veřejnost prostřednictvím vizuálních informací zveřejňovaných v tehdejším tisku.

Metodika

Teoretická část práce vymezí pojmy propaganda a dokumentární fotografie, dále se bude věnovat dobovému tisku v 50. letech v ČSR i tehdejšímu procesu cenzury.

Praktická část pak bude obsahovat vymezení a výběr dokumentárních fotografií v dobovém tisku. Tyto fotografie budou následně analyzovány a interpretovány.

Doporučený rozsah práce

cca 40 stran

Klíčová slova

propaganda, dokumentární fotografie, cenzura, tisk

Doporučené zdroje informací

BARAN, Ludvík. Teorie novinářské fotografie. 1. vyd. Praha: Státní pedagogické nakladatelství, 1967, 54 s.

BEDNAŘÍK, Petr, Jan JIRÁK a Barbara KÖPPLOVÁ. Dějiny českých médií: od počátku do současnosti. Vyd. 1.

Praha: Grada, 2011, 439 s. Žurnalistika a komunikace. ISBN 978-80-247-3028-8.

JOWETT, Garth a Victoria O'DONNELL. Propaganda & persuasion. 5th ed. Los Angeles: Sage, c2012, xxx, 432 s. ISBN 978-1-4129-7782-1.

KAPLAN, Karel a Dušan TOMÁŠEK. O cenzuře v Československu v letech 1945-1956: studie. Praha: Ústav pro soudobé dějiny AV ČR, 1994, 183 s. ISBN 80-85270-38-2.

KAPLAN, Karel. Proměny české společnosti (1948-1960). Praha: Ústav pro soudobé dějiny AV ČR, 2007, 313 s. Česká společnost po roce 1945. ISBN 978-80-7285-079-2.

KNAPÍK, Jiří. Únor a kultura: sovětizace české kultury 1948-1950. 1. vyd. Praha: Libri, 2004, 359 s. Otazníky našich dějin. ISBN 80-7277-212-0.

KONČELÍK, Jakub, Pavel VEČEŘA a Petr ORSÁG. Dějiny českých médií 20. století. Vyd. 1. Praha: Portál, 2010, 310 s., xxxii s. obr. příl. ISBN 978-80-7367-698-8.

LÁBOVÁ, Alena. Základy fotožurnalistiky. 1. vyd. Praha: Státní pedagogické nakladatelství, 1990, 197 s. ISBN 80-7066-119-4.

MCNAIR, Brian. Glasnost, perestrojka, and the Soviet media. New York: Routledge, 1991, x, 231 p. Communication and society (Routledge (Firm)). ISBN 0415035511.

Předběžný termín obhajoby

2015/16 LS – PEF

Vedoucí práce

Mgr. Lucie Macků

Garantující pracoviště

Katedra psychologie

Elektronicky schváleno dne 4. 11. 2015

PhDr. Pavla Rymešová, Ph.D.

Vedoucí katedry

Elektronicky schváleno dne 10. 11. 2015

Ing. Martin Pelikán, Ph.D.

Děkan

V Praze dne 03. 03. 2016

Čestné prohlášení

Prohlašuji, že svou bakalářskou práci "Propaganda a dokumentární fotografie v 50. letech v ČSR" jsem vypracovala samostatně pod vedením vedoucího bakalářské práce a s použitím odborné literatury a dalších informačních zdrojů, které cituji v práci a uvádím v seznamu literatury na konci práce. Dále prohlašuji, že jsem v souvislosti s jejím vytvořením neporušila autorská práva třetích osob.

V Praze dne 14.3.2016

_____

Poděkování

Ráda bych touto cestou poděkovala své vedoucí bakalářské práce Mgr. Lucii Macků za její pomoc, trpělivost a konzultace při tvorbě této práce. Rovněž bych chtěla poděkovat své rodině za trpělivost, kterou projevovala po celou dobu mého snažení, a svým kamarádům, jejichž podpora byla pro mě při psaní této práce nezbytná.

Propaganda a dokumentární fotografie v 50. letech v ČSR

Propaganda and Documentary Photography in 1950s in Czechoslovakia

Souhrn

Bakalářská práce „Propaganda a dokumentární fotografie v 50. letech v Československu“ si klade za cíl zjistit, jakým způsobem působil komunistický režim skrze dokumentární fotografii uveřejněnou ve svém stranickém tisku Rudé právo na veřejnost. Teoretická část slouží k vysvětlení pojmů obsažených v samotném názvu práce. Postupně definuje výrazy propaganda, dokumentární fotografie, padesátá léta v Československu a tisková média.

V praktické části jsou použity metody kvantitativní obrazové obsahové analýzy a kvalitativní obrazové obsahové analýzy. Cílem kvantitativní analýzy je ukázat četnosti dokumentárních fotografií nejprve dle časového hlediska, a poté i dle hlediska tematického. Kvalitativní analýza pak odhalí samotné obsahy fotografií dle předem vymezených kategorií s ohledem na propagandu, kterou zobrazují. Porovnávány jsou roky 1950 a 1959.

Summary

The aim of the thesis „Propaganda and Documentary Photography in 1950s in Czechoslovakia“ is to find out how the communist regime affected public via documentary photography published in its printed media Rudé Právo. The theoretical part explains the terms included in the name of the thesis such as propaganda, documentary photography, 1950s and printed media.

The practical part of the thesis uses both of the analyses. The quantitative analysis presents numbers of photographs according to perspectives of time and topic. The qualitative analysis reveals what the documentary photography contents in connection with Propaganda. Years that are compared are 1950 and 1959.

Klíčová slova

Propaganda, dokumentární fotografie, padesátá léta, Československo, Rudé právo, tisk, komunismus, cenzura

Keywords

Propaganda, documentary photography, the 1950s, Czechoslovakia, Rudé právo, press, communism, censorship

OBSAH

1	ÚVOD	10
2	CÍL PRÁCE A METODIKA	11
3	TEORETICKÁ ČÁST	12
3.1	PROPAGANDA	12
3.1.1	Definice propagandy	12
3.1.2	Typologie propagandy	13
3.1.3	Propaganda a tisk	14
3.2	DOKUMENTÁRNÍ FOTOGRAFIE.....	15
3.2.1	Definice dokumentární fotografie.....	15
3.2.2	Funkce dokumentární fotografie.....	16
3.2.3	Typologie dokumentární fotografie	17
	Zpravodajské žánry	18
	Publicistické žánry.....	19
3.3	PADESÁTÁ LÉTA V ČESKOSLOVENSKU	21
3.3.1	Zakladatelské období komunistického režimu	21
3.3.2	První krize komunistického režimu	23
3.3.3	Překonání krize komunistického režimu.....	25
3.4	TISKOVÁ MÉDIA.....	26
3.4.1	Situace v tehdejším tisku	27
3.4.2	Česká tisková kancelář.....	28
3.4.3	Cenzura	29
3.4.4	Hlavní správa tiskového dohledu.....	31
3.4.5	Cenzurní praktiky	31
3.4.6	Příklady tiskovin	36
3.4.7	Rudé Právo.....	37

4	PRAKTICKÁ ČÁST	39
4.1	Témata dokumentárních fotografií	40
4.1	Kvantitativní obrazová obsahová analýza	42
4.1.1	Počty fotografií za měsíc	44
4.1.2	Počty fotografií dle témat	45
4.2	Kvalitativní obrazová obsahová analýza	49
4.2.1	Politici představitelé	49
4.2.2	Pracující lid	52
4.2.3	Vědecko-technický pokrok	53
4.2.4	Veřejný nepřítel	54
4.2.5	Mládež	56
4.2.6	Běžný život	57
4.2.7	Kulturní život	57
5	Zhodnocení výsledků	58
6	ZÁVĚR	61
7	Seznam použitých zdrojů	63
7.1	Literatura	63
7.2	Internetové zdroje	65
8	Seznam grafů	65
9	Seznam obrázků	65
10	Seznam tabulek	66
11	SEZNAM PŘÍLOH	66
12	PŘÍLOHY	68

1 ÚVOD

Fenomén propagandy představuje i v dnešní době důležité téma společnosti. Práce s propagandou se v mnohém liší, nicméně v některých komunistických režimech přetrvává v téměř nezměněné podobě. Propaganda používá k dosažení svých cílů nástrojů masových médií, jedním z prostředků propagandy je také dokumentární fotografie, jejímž hlavním účelem je upozornění na určité společenské téma či problematiku. Díky tomu se dokumentární fotografie může velmi snadno stát nástrojem politické moci.

Tato práce je rozdělena na teoretickou a praktickou část. V teoretické části jsou představeny a blíže vysvětleny témata propagandy a dokumentární fotografie, dále je představen i historický kontext padesátých let. Poslední kapitola vymezuje tisková média v tehdejší socialistickém Československu, kde Rudé právo, jakožto hlavní tisk doby vydávaný samostatným orgánem Komunistické strany Československa, zaujímalo prvotní postavení v šíření informací veřejnosti. Z toho důvodu bylo vybráno, jakožto předmět pro výzkum praktické části.

Praktická část je provedena dle metodologie obrazové obsahové analýzy kvantitativní a kvalitativní podoby, jež zkoumají roky 1950 a 1959. Kvantitativní analýza popisuje jednotlivé četnosti dokumentární fotografie obsažené v Rudém právu, nejprve podle výskytu v jednotlivých měsících v roce, a poté i podle témat, kterým se věnuje. Kvalitativní analýza zkoumá fotografie Rudého práva z pohledu obsahů jejich témat, seřazených dle důležitosti: političtí představitelé, pracující lid, vědecko-technický pokrok, veřejný nepřítel, mládež, běžný život a kulturní život.

2 CÍL PRÁCE A METODIKA

Cílem bakalářské práce je zjistit, jakým způsobem docházelo k propagandě na příkladu dokumentární fotografie v obrazové příloze deníku Rudé právo. Zkoumanými lety se staly počáteční, budovatelský rok 1950, který bude porovnáván s rokem 1959. Analýza reflektuje práci komunistického režimu s fotografiemi z pohledu jejich využití pro tehdejší propagandistické účely.

Výzkumná otázka zní:

Jakým způsobem docházelo k využití dokumentární fotografie k propagandistickým účelům v období 50. let v Československu?

Teoretická část nastíní danou problematiku propagandy a formy, kterých může nabývat, vysvětlí pojem dokumentární fotografie a její hlavní účel. Dále nastíní epochu padesátých let, ve které stále docházelo k masivní agitaci společnosti ve směru budování socialistického státu. Teoretická část také vymezí soudobá média se zaměřením se na deník Rudé právo, které se stalo základem pro část praktickou.

Praktická část této práce zkoumá dokumentární fotografii uveřejněnou Rudým právem ve dvou rovinách. První z nich představuje kvantitativní obrazová obsahová analýza, která za pomoci tabulek a grafů popisuje jednotlivé četnosti fotografií v letech 1950 a 1959, nejprve dle počtu fotografií v jednotlivých měsících, poté podle společenských témat, které dokumentuje. Kvalitativní část se věnuje zmíněným tématům dokumentární fotografie, které se snaží popsat, a porovnat jejich stav mezi roky 1950 a 1959.

Metodologie obsahové analýzy novin bude provedena za pomoci tak zvaného kódování, kde se nejprve vymezí dvě kódovací jednotky, zde zastoupeny měsíci porovnávaných roků 1950 a 1959, poté bude třeba vymezit také 7 proměnných, zastupujících jednotlivé zkoumané kategorie neboli témata v tisku, kterými jsou: političtí představitelé, pracující lid, vědecko-technický pokrok, veřejný nepřítel, mládež, běžný život a kulturní život. Tyto údaje pak budou zaneseny do záznamových archů neboli tabulek, které budou souhrnem záznamu kódování s jednotlivými četnostmi daných proměnných a kódovacích jednotek.

Zkoumaným vzorkem budou dokumentární fotografie z celkového počtu 309 - ti vydání deníku za rok 1950 a 360 - ti vydání za rok 1959.

3 TEORETICKÁ ČÁST

V této části práce bude představena propaganda, jakožto nástroj komunistického režimu, sloužícího k upevnění moci. Následuje kapitola věnována dokumentární fotografii. O dobovém kontextu pojedná další kapitola, mapující padesátá léta v Československu, jež se ve svých počátcích nesla v budovatelském stylu, a později ve stylu částečného politického uvolnění. Poslední kapitola se zaměří na dobová tisková média, s důrazem na ústřední deník KSČ – Rudé právo.

3.1 PROPAGANDA

Propaganda, představuje nástroj moci, prostřednictvím kterého docházelo k utváření a formování veřejného mínění. Vznik masových médií procesy ovlivňování veřejného mínění urychlil, a tak se média stala základem pro propagandu totalitních režimů.

3.1.1 Definice propagandy

Pojem propaganda vychází z latinského *propagare*, který znamená rozhlášovat, rozšiřovat či rozmnožovat, kde v původním významu zastával funkci šířitele víry. Jeho první písemná zmínka pochází ze 17. století, v souvislosti s misijní činností katolické církve, která pojem propaganda uvedla v názvu svého úřadu *Sacra congregatio de propaganda fide*, tedy Svatá kongregace pro šíření víry. Historie propagandy je však mnohem starší, její existenci lze doložit již ve starověkých státech z období prvního století před naším letopočtem. (Jowett, O'Donnell 2012: 2)

Jowett a O'Donnell (2012: 7) definují pojem propaganda jako „*záměrný, systematický pokus o formování vnímání, manipulování poznání a ovlivnění chování s cílem dosažení odezvy, která podporuje propagandistou požadovaný záměr.*“ Propagandista se snaží nastolit pohled společnosti na určité téma a potažmo přijetí jeho názorů a myšlenek. (Burton, Jiráček 2001: 136)

Za hlavní specifikum propagandy považuje i Reifová (2004: 194) její potenciál formovat světový názor a vytvářet tak žádoucí skupinové, třídní a potažmo celospolečenské vědomí, rovněž tak jako její tvorbu vzorů chování. Pomocí propagandy lze pak dosáhnout sociální kontroly nejenom záměrným zkreslením informací, které podává svému publiku, ale je tomu také díky formě, kterou se nabízí a nemožností konfrontace s jiným informačním zdrojem.

3.1.2 Typologie propagandy

Propaganda představuje obsáhlý pojem, který je třeba formulovat na základě daných kritérií. V kontextu s touto prací bude pojem propaganda vymezen dle míry a způsobu, jakým působí na své publikum. Pro srovnání bude rovněž uvedena typologie propagandy od dobového komunistického autora.

Nejznámější rozdělení propagandy vychází z míry informací, které nabízí, respektive nenabízí svým posluchačům. Dle tohoto kritéria byla rozdělena propaganda na **bílou**, **černou** a **šedou**, kde bílá propaganda stojí na nejnižším stupni s ohledem na míru utajovaných informací. (Ellul 1965: 15)

Bílá propaganda se nijak netají zdrojem, ze kterého čerpá své informace, a přesnost poskytovaných informací je tudíž celkem vysoká. Jedná se o legální činnost, která se projevuje například formou mezinárodních soutěží s účelem posílení patriotismu či rozhlasovým vysíláním pro zahraniční posluchače. (Jowett, O'Donnell 2006: 17) Tento typ propagandy se před svým publikem nijak neskrývá, a publikum si je vědomo toho, že je jejím prostřednictvím ovlivňováno. (Ellul 1965: 15)

Oproti tomu **černá propaganda** stojí na nejvyšším stupni hierarchie utajení zdroje, ze kterého čerpá informace, a podává tak značně zkreslené až lživé informace. Jedná se o nelegální formu šíření informací, kdy je posluchač spíše dezinformován, než informován. Tento typ propagandy je typický pro totalitní režimy dvacátého století. (Jowett, O'Donnell 2006: 20) Dochází tak k ošálení masového publika, které si neuvědomuje, že se ocitá pod náparem propagandy a že je tlačeno směrem pro režim žádoucí. (Ellul 1965: 15)

Poslední typ představuje **propaganda šedá**, zde záměrně zmíněná na posledním místě, protože se nachází na pomezí propagandy bílé a černé. Tento druh propagandy pracuje na principu sdělování ne vždy přesných informací, stejně tak jako její zdroj bývá často nejistý.¹ (Jowett, O'Donnell 2012: 20)

V době komunistického režimu v Československu zde bylo publikováno několik knih o propagandě. Například Chlupáč (1972: 19) ji rozděluje na západní - **nemarxistickou** a východní – **marxistickou**.

Charakteristiky marxistické propagandy shrnul Chlupáč (1972: 22).
„Marxistickou propagandu charakterizuje zjevná, neskrývaná služba zájmům dělnické

---

¹ Jako příklad šedé propagandy uvádí Jowett a O'Donnell vysílání Rádia Svobodná Evropa financovaným ze zdrojů CIA, která však napojení na rádio popírala. Na otázku krytí svých závazků argumentovala tím, že se opírá o dobrovolné příspěvky.

třídy a jim odpovídající ideologii. Vlastní pracovní postupy obrážejí důvěru v racionální možnosti vnímatele přijímat šířené podněty, rozumět jim a cílevědomě podle nich jednat.“

3.1.3 Propaganda a tisk

Za čtyři všeobecně nejdůležitější formy propagandy, jež prostřednictvím médií utváří požadovanou názorovou jednotu svých vnímatelů, bývají uváděna média: **tisk, film, rozhlas a televize.** (Jowett, O'Donnell 2012: 97)

Z pohledu propagandy a tisku v totalitních režimech se danou problematikou blíže zabývá McNair (1991: 21), který tvrdí, že pro tyto režimy se postupně vyvinul systém hodnot, jenž v rámci tisku upřednostňoval organizační funkci informace. Tehdejší tisk působil především na dvě organizační sféry, a to v oblasti ekonomiky a sociální infrastruktury. V praxi to pak probíhalo tak, že tisk denně přinášel obsáhlé informace z vyspělého průmyslu, oblasti služeb, pokroků v oboru vědy a techniky a celkové prosperity socialistického státu a jeho pozitivních stránek, které měly podpořit utopistickou ideologii marxismu-leninismu.

Na druhé straně kromě pravidelného informování o vybraných hospodářských a společenských úspěších socialistické společnosti bylo třeba zamezit šíření informací opačných, nebo alespoň poupravit jejich znění, aby svojí povahou nenarušovaly výstavbu a organizaci socialistického státu. McNair (1991: 22) uvádí, že kromě zakázaných informací o tehdejších tzv. nepřátelských státech byly problematické třeba informace o ekologii. Tyto problémy vznikaly v důsledku masivní průmyslové výstavby a rozvoje infrastruktury, které v konečném důsledku způsobovaly ekologické katastrofy.²

Téma katastrof také dokázal mnohdy komunistický aparát celkem s úspěchem využít ke svému prospěchu a poukázat na něj v souvislosti se západním světem, kde se měly odehrát. Zveřejnění takovýchto informací mělo hned dvě výhody:

- 1) nastínit západ jakožto buržoazní společnost, kde není dobré žít
- 2) odvést pozornost od jiných zpráv z domova, které bylo třeba dle komunistů tak zvaně „zamést pod stůl“ (McNair 1991: 53)

---

² Asi nejznámější případ ekologické katastrofy pochází z roku 1986 z ukrajinského Černobylu, kde vybuchla jaderná elektrárna. Západní média informovala společnost o nukleární katastrofě, při které zemřelo tisíce lidí. Média východní se snažila celou situaci zamlčet a jediné informace, které o katastrofě podávala, byla ohledně radiace, která v důsledku výbuchu rozhodně neohrožovala. Takto zformulovanou zprávu přejímala i tehdejší ČSR.

3.2 DOKUMENTÁRNÍ FOTOGRAFIE

Dokumentární fotografie, a fotografie všeobecně, představuje zdroj informací dokumentující životy lidí a jejich okolí již od dvacátých let devatenáctého století, kdy byly pořízeny první fotografické snímky autorů Niépceho a Daguerra.³ Fotografie, tak jak byly první snímky nazvány podle spojení řeckých slov *fotos* – světlo a *grafein* – kreslit, volně přeloženo jako *světlopis*, představují otisk našeho prožívání, s hlavním účelem vyvolání dojmu účasti u pozorovatele fotografického snímku. (Sontagová 2002: 16)

3.2.1 Definice dokumentární fotografie

Pojem dokumentární fotografie definovala jedna z jejích hlavních představitelk Dorothea Lange, která tvrdila, že „*dokumentární fotografie vytváří záznam společenské scény naší doby. Odráží současnost a dokumentuje ji pro budoucnost. Jejím ohniskem je člověk jako fragment lidskosti. Zaznamenává jeho zvyky v práci, ve válce, při zábavě ...*“ (Sztompka 2007: 37)

Rozdíl mezi běžnou fotografií zachycenou laikem a fotografií vytvořenou dokumentaristou spatřuje (Sontagová 2002: 55) v tématech, která se v dokumentární fotografii objevují, a která se primárně zaměřují na sociální problémy společnosti, jako je například život spodiny. Za touto sociální bídou spatřuje skrytou skutečnost, která je díky tomu pro dokumentaristu atraktivní, avšak fotografie s touto tematikou samy o sobě nemohou ovlivnit veřejné mínění bez existence přiměřeného kontextu lidských pocitů člověka a jeho stanovisek. (Sontagová 2002: 22)

Jiným způsobem pracuje s pojmem fotografie Lábová (1990: 5), která chápe fotografii, jakožto fotografický obraz, za jehož hlavní charakteristiky považuje jeho pravdivost, která mu bývá všeobecně přisuzována, stejně tak jako jeho autentičnost zobrazení. Toto vnímání považuje za kulturní konstrukci, jejíž kořeny lze nalézt v dobovém kontextu vynálezu média fotografie a v mechanickém charakteru fotografického zobrazení.

Osvaldová a Halada (2007: 70) přisuzují žurnalistické fotografii charakter autentičnosti, díky kterému ji lze považovat za součást vizuální komunikace, k čemuž dochází také díky její obecné srozumitelnosti, názorovosti a možnosti umět zastavit a vyjmout jedinečný okamžik z probíhajícího dění. Žurnalistickou fotografii považují

---

³ Zmínění autoři nekomponovali své snímky dohromady, ale jejich prvenství v pořízení fotografických snímků je někdy sporné. Některé publikace uvádí, že první snímek zachytil Nicéphore Niépce roku 1823, další publikace uvádí, že prvním autorem fotografie byl Luis Daguerre.

dokonce za více důvěryhodný zdroj, než psaný text, který je dle autorů méně přesný než fotografie. Podle Flussera (2013: 8) má pak text figurovat jakožto zprostředkovatel - metakód obrazů, přičemž tento vztah může nastat i v opačném směru, tedy, že obraz bude metakódem textu, kdy může také nastat situace, že text namísto kódování může obraz skrýt a vsunout se tak mezi obraz a člověka, který poté není schopen dešifrovat texty a vyvodit z nich obrazové významy.

Je také třeba rozlišovat mezi **fotografií žurnalistickou** a **fotografií v žurnalistice**, jak upozorňuje Lábová (1990: 14). Za fotografii žurnalistickou považuje takovou fotografii, která klade důraz na zobrazovanou skutečnost a snaží se podat co nejpohotovější obraz aktuální společenské skutečnosti. Žurnalistická fotografie tak představuje pojem mnohem užší a specifitější, korespondující s žurnalistikou, pro což je hlavním předmětem studia této bakalářské práce. Oproti tomu fotografii v žurnalistice je míněn pojem obrazového sdělení v médiích, jehož konečná forma může nabývat i podob fotografií uměleckých obrazů či reklamy.

Pro správné vymezení pojmu dokumentární fotografie je také důležité vysvětlit související pojem žurnalistika, jenž Reifová (2004: 322) definuje jako „*specifickou profesní činnost, která zahrnuje pravidelně a soustavně prováděný sběr, třídění, zpracování a distribuci aktuálních sdělení časové povahy, tematicky zaměřených na oblast politického, ekonomického, kulturního, společenského, sportovního apod. dění, tedy „zpravodajství.“* Za další úkoly žurnalistiky považuje podávání výkladu, u něhož je kladen důraz na jeho srozumitelnost, stejně tak jako fakta, která podává, musí být veřejně dostupná.

Hlavní podstatu žurnalistiky shledává Lábová (1990: 14 - 15), podobně jako u žurnalistické fotografie, v pohotovém zachycení aktuální společenské skutečnosti. Dokumentární fotografie v jejím pojetí představuje druh vizuálního sdělení neboli obrazovou zprávu, která se snaží odpovídat na novinářské otázky typu „*kdo*“, „*kde*“, a „*co*“.

3.2.2 Funkce dokumentární fotografie

Vedle hlavních specifíků dokumentární fotografie - autentičnosti a dokumentárnosti, je třeba zmínit také její základní funkce: **informační**, **ilustrační**, **grafickou** a **výchovnou**. (Lábová 1990: 15)

Podstatou **informační funkce** je její role nositelky základní informace, která posouvá text na druhé doplňkové místo. Fotografie zde tedy funguje jako samostatný prvek, který sám dokáže vyjádřit fotografovanou skutečnost. (Lábová 1990: 16)

Opačný postoj zastává **funkce ilustrační**, která naopak slouží jako vedlejší doplněk textu, který má čtenáři přiblížit. Hlavním úkolem **funkce grafické** je její souvislost s celkovou grafickou úpravou daného periodika. (Lábová 1990: 17)

Nejdůležitější funkci v kontextu této práce pak zastává **funkce výchovná**, protože úzce spolupracuje s propagandou. Tato funkce dokáže celkem bezprostředně ovlivňovat vědomí recipientů, stejně tak jako směřovat jejich postoje příznivě danému režimu. V konečném důsledku se tato funkce může projevit například ve formě snímku, na kterém jsou zobrazeny vědecké pokroky, či vynálezy nových technologií, tuto formu výchovy nazývá Lábová (1990: 17 - 18) jako výchovu osvětovou.

Flusser (2013: 47) rovněž upozorňuje na funkci informační, kterou považuje za velmi důležitou, jelikož vytváří pravou hodnotu fotografie. Tato hodnota – informace, nacházející se na povrchu fotografie, je pak volně distribuována masovými kanály, které kódují jejich definitivní význam. Proces práce fotografa s tvorbou fotografie přirovnává Flusser (2013: 41) k manipulaci s informacemi – komunikaci, kde v první fázi dochází k „dialogu“, neboli tvorbě informací, a v druhé fázi k tvorbě „diskurzu“, kdy jsou tyto informace tříděny do paměti, kde mají být uloženy nastálo.

3.2.3 Typologie dokumentární fotografie

Pro typologii dokumentární fotografie bude použita v první řadě ta od Lábové (1990: 23), jenž pracuje s žánrovým dělením dokumentární fotografie na **zpravodajské** a **publicistické žánry**. Hlavní rozdíly mezi těmito žánry spatřuje především v tom, že žánry zpravodajské chápou fotografii jakožto nezakreslenou reprodukci skutečnosti, kde je kladen důraz na shodnost zobrazení se zobrazovaným.

Hlavním poselstvím zpravodajské fotografie je přinášet obrazová svědectví skutečností, která jsou nezpochybnitelná. Publicistické žánry pak pracují s realitou volnějším stylem, kde je více kladen důraz na hledání všeobecných souvislostí a přehodnocování zobrazované skutečnosti, které mají vést k vyjádření autorových názorů a myšlenek. „Publicistické žánry staví na tvůrčím, angažovaném přetransformování subjektem zaregistrovaných faktů sociální reality.“ (Lábová 1990: tamtéž)

Zpravodajské žánry

Mezi fotografie zpravodajských žánrů, u nichž převažuje funkce informační, řadí Lábová (1990: 24) **obrazovou zprávu, agenturní aktualitu, věcnou ilustraci, fotografickou glosu a fotografický referát**. Z vybraných žánrů tvoří základ **obrazová zpráva**, jejíž integrální součástí je i text, který blíže vysvětluje událost zachycenou na fotografii.⁴ Tyto složky jsou v tomto kontextu považovány za rovnocenné, a spolu tak vytváří specifickou formu sdělení, nejčastěji v podobě sociální informace autentické podoby, která však neumí zveřejňovaná fakta zobecnit.

Agenturní aktualita pracuje podobným způsobem jako obrazová zpráva z pohledu vizuální distribuce faktů, avšak liší se svoji obsahovou univerzálností, oficiálností pojetí a vážností. Univerzálnosti agenturní fotografie docílí tím, že bude zachycovat všechny podstatné jevy, které osloví většinové publikum. Oficiální charakter agenturní fotografie pak souvisí s postavením agentury v socialistickém státě, který má reprezentovat. (Lábová 1990: 25-26)

Zvláštní druh obrazové zprávy představuje **věcná ilustrace**. Jejím hlavním účelem je vizuálně doplňovat obsáhlý text a fungovat tak spíše jako doplněk konkretizující některá fakta z textové části. (Lábová 1990: 26)

V žánru **fotografická glosa** převažuje informace textová nad vizuální. Její podstatou je navodit recipientovi stav, který ho donutí hlouběji přemýšlet o prezentovaném faktu. Tento fakt je zde nejčastěji představován nějakým společenským problémem, který se pro svoji povahu stal terčem diskurzu. (Lábová 1990: 27)

Je třeba reflektovat také fakt, že ve všech případech člověk vnímá fotografii ze svého subjektivního pohledu a významy, které ji připisuje, vychází z jeho vlastní zkušenosti, kulturního vědění a sociální příslušnosti. „*Avšak vedle této nezbytné individuální subjektivity existují určité typické způsoby vnímání, závislé na sociálních charakteristikách jedince, jeho kulturní příslušnosti a statusu.*“ (Sztompka 2007: 96)

Poslední zpravodajský žánr **fotografický referát** pracuje podobným způsobem jako žánr předešlý, avšak struktura informací, které se snaží podávat, je více seriózní. (Lábová 1990: 27)

---

⁴ Jak již bylo zmíněno dokumentární fotografie dokáže zobrazit, „co“ se událo a „kdo“ byl hlavním aktérem snímku. Méně však dokáže odpovědět na otázky „jak“ a „kde“, a nejmenší výpověď přináší v otázkách „kdy“ a „proč“. Z tohoto důvodu je součástí dokumentární fotografie doplňující popis, jehož primárním úkolem je přesněji vysvětlit situaci, která ze snímku není, nebo je jen částečně patrná.

Publicistické žánry

Fotografie publicistických žánrů se liší především jejím autorským pojetím, s hlavním cílem zachytit co nejvíce souvislostí a možných interpretací, a zapůsobit tak na emotivní složku čtenáře. Požadavek na objektivní zachycení reality se tím posouvá do pozadí, a záleží především na subjektivním přístupu autora k zobrazení reálné skutečnosti. Mezi hlavní složky publicistických žánrů se řadí fotoreportáž a fotofejeton. (Lábová 1990: 29)

Fotoreportáž, jako základní a nejúčinnější žánr fotožurnalistiky, představuje „časové, dokumentárně-výtvarné sdělení o jakémkoliv tématu několika fotografiemi, které jsou doprovázeny informačním textem nebo textem vykládajícím děj.“ (Lábová 1990: tamtéž)

Za základní kámen fotoreportáže považuje Lábová (1990: 31-32) informaci o aktuálním společenském jevu. Tato vizuální informace je prezentována jakožto osobní svědectví jejího autora – fotoreportéra, který se pokouší tlumočit prostřednictvím fotografie probíhající děj, fakt nebo skutečnost v jeho širších souvislostech. Fotoreportáž se snaží postihnout celkem tři druhy událostí: **nepředvídané, předvídané a koncipované**.⁵

Druhou složku publicistických žánrů představuje **fotofejeton**, jehož obsahem nejčastěji bývá konkrétní jev nebo fakt aktuální společenské reality, kde je důraz kladen především na autorův nápad, jehož prostřednictvím pracuje s danou realitou a způsob, jakým dokáže převést obsah sdělení do roviny obrazového vyjádření. (Lábová 1990: 37)

Odlišně pracuje s vydělením dokumentární fotografie Sztompka (2007: 105), který odvozuje svojí typologii dle sociologických teorií. Tyto teorie dělí na makroúrovně a mikroúrovně, kde se v prvním případě námětem fotografií stávají velké objekty, jako například národ, stát, armáda, město, strany, sdružení, organizace aj.

---

⁵ Mezi událostí nepředvídané jsou řazeny takové momenty, které jsou nahodilé, jako například zemětřesení či dopravní nehoda. Naopak události předvídané přináší obrazové stereotypy, jako jimi byly například oslavy 1. máje, kde princip práce fotoreportéra spočíval v jeho míře pohotovosti a schopnosti odhadnout průběh situace. Největší dispozice v rámci tvůrčí práce fotoreportéra přináší události koncipované – inscenované, kde požadavky na autorovu pohotovost a bleskovou reakci jsou posunuty do pozadí, a autor tak zastává spíše roli režiséra, který si sám sestaví scénu a přizpůsobí si tak fotografovanou skutečnost k obrazu svému.

Mikroúrovně se naopak soustřeďují na menší objekty, jako jsou malé skupiny, místní společenství a kolektivy.⁶

Pro srovnání typologie dokumentární fotografie bude uvedena na závěr i ta od dobového komunistického autora Barana, jenž se při rozdělení zaměřil na oblast samotné novinářské fotografie, pod kterou řadí: **reportážní fotografii, dokumentární fotografii** a **obrazovou fotografii**. Toto dělení opodstatňuje tím, že je třeba se vyvarovat záměně témat s metodami, na základě kterých různé typy fotografií vznikají. Za hlavní metody reportážní fotografie považuje žánry portrétu a krajiny, kde však dominuje děj nebo událost. Metoda dokumentární fotografie pak pracuje podobným způsobem, liší se však analýzou, kterou je poznamenána. Obrazová fotografie disponuje širokou škálou projevu, kde je možné vyjádřit její myšlenku za pomoci osobitých výtvarných forem. Pro bližší pochopení poslouží následující tabulka (**tabulka č. 1**) s přesným popisem jednotlivých kategorií. (Baran 1967: 5)

Tabulka č. 1 – Kategorizace novinářské fotografie dle Barana

Reportážní fotografie	respektuje fakta, neanalyzuje, informuje	popisuje, zaznamenává, osobitá forma	aktualita, tisk rychle stárne
Dokumentární fotografie	respektuje fakta, analyzuje, koncipuje, informuje	zaznamenává, hledá formu, stylizuje méně	tisk přetrvává, ožívá
Obrazová fotografie	fakta přetváří, analýza a syntéza, budí emoce	forma nezbytnou součástí, stylizuje více	výstava, tisk, prodej, trvalá hodnota

Zdroj: Baran 1967: 5

Pod žánry novinářské fotografie uvedené v tabulce (**tabulka č. 1**) řadí Baran fotoreportáž: politickou, kulturní, sportovní, společenskou, kritickou a vojenskou. Dle tematiky a forem dále rozlišuje zvláštní skupiny, jako jimi jsou: fotografická série, informace, kronika, přehled, korespondence, anketa, agitka, interview a další. (Baran 1967: 9)

⁶ S těmito úrovněmi je potřeba pracovat s reflexí omezenosti lidského vnímání. Nelze tudíž znázornit národ, ale pouze jeho obyvatele, stejně tak jako nelze zaznamenat prostřednictvím fotografie stát, ale pouze jeho úředníky apod. Bezprostředně lze zachytit pouze každodennost života kolem nás.

3.3 PADESÁTÁ LÉTA V ČESKOSLOVENSKU

Budování socialismu v Československu se dělo v poměrně krátké době, přihlédneme-li k tomu, jak hluboké změny s sebou nový režim přinesl. Kaplan (2007: 5) popisuje fáze nastolování totality v ČSR tak, že „v první fázi dominovaly mocensko-politické kroky zajišťující monopolní nadvládu nové moci. ... po tomto zakladatelském období se moc soustřeďovala na prosazení svých koncepcí ve všech oblastech společenské činnosti, jejichž základní prvky zakotvila už v první etapě.“

Padesátá léta v Československu dělí Kaplan (2007: 31) na **zakladatelské období**, vymezené lety 1948-1953, na něj navazující **období první krize**, trvající v letech 1953-1957 a období **překonání krize**, které je zde datováno od roku 1958 a trvá v podstatě až do konce 60-tých let, kdy vrcholí Pražským jarem a normalizací, jakožto počátku další éry socialistického Československa. Podle tohoto rozdělení se bude řídit i teoretická část této práce.

3.3.1 Zakladatelské období komunistického režimu

Mezi první úkoly, které bylo třeba provést v novém socialistickém Československu, bylo vytvoření monopolu vlády jedné moci a politické diktatury pro zajištění dlouhotrvající stability politického systému. K dosažení těchto cílů využívala KSČ dva důležité prostředky. První z nich představovaly tak zvané akční výbory, které pod sebou KSČ zřizovala z důvodu zamezení přítomnosti „*nevhodných osob*“ na nejrůznějších úrovních veřejné správy. (Končelík, Večeřa, Orság 2010: 132) Druhým prostředkem bylo sloučení KSČ s Československou sociální demokracií (ČSSD), k čemuž došlo v důsledku jejího oslabení.⁷ (Kaplan 2007: 34)

Podle sovětského vzoru došlo také ke znárodňování živností a plánovanému hospodářství, které bylo od této chvíle řízeno centrálně a podle předem sestaveného pětiletého plánu, tak zvané „*pětiletky*“. V lednu roku 1949 vznikla hospodářská organizace Rada vzájemné hospodářské pomoci (RVHP), která způsobila změnu orientace československé výroby na zbrojní a těžký průmysl. Československo tím začalo technologicky zaostávat před vyspělejším západem, a od této chvíle uzavíralo kontrakty převážně s partnery z RVHP zemí zaostalejšího východu. Do roku 1952 bylo hospodářství ČSR plně řízeno centrálně, a rovněž v téže době došlo k další vlně znárodňování, které způsobilo, že se v tehdejší ČSR nacházelo minimum živností

⁷ I když vedle KSČ stále existovaly strany Československá strana lidová (ČSL) a Československá strana socialistická (ČSS), jejich pravomoc byla velmi omezena a participaci na politickém dění v podstatě nepřipouštěla.

s jedním nebo dvěma zaměstnanci. Zákaz soukromého vlastnictví se týkal rovněž zemědělství, kde v rámci kolektivizace centralizovala KSC veškerou zemědělskou výrobu do Jednotných zemědělských družstev (JZD).⁸(Končelík, Večeřa, Orság 2010: 134)

Počátky vlády komunistů v Československu měly převážně negativní dopad, který způsobil v první řadě mravní rozklad společnosti. Centrální plánování se projevilo jako neracionální a nepružné, chybělo soutěživosti i motivace k pracovnímu výkonu, kterou se stát pokoušel regulovat za pomoci represí. Díky monopolnímu postavení výrobců došlo ke ztrátě konkurenceschopnosti, a tím i k poklesu úsilí o zavádění nových výrobků na trh, chyběl dostatek zboží pro společnost a před obchody se začaly tvořit proslulé fronty na zboží. (Končelík, Večeřa, Orság 2010: 135)

Komunistický režim ale dokázal obhájit své pozice i po následujících 40 letech především díky všudypřítomné propagandě, která mimo jiné hlásala, že „za hospodářské potíže mohou „škůdci“ cíleně sabotující „budovatelské snažení.“ S nepřáteli státu, jak také komunisté označovali tyto „škůdce“, se režim vypořádal také prostřednictvím politických procesů. (Končelík, Večeřa, Orság 2010: tamtéž)

Politické procesy

Období přelomu čtyřicátých a padesátých let je považováno za jedno z nejkrutějších v dějinách dvacátého století České a Slovenské republiky právě díky politickým procesům, jejichž hlavním úkolem bylo jednak zbavit se nepřátel socialistického státu, a zároveň zamezit jejich dalšímu tvoření. Druhého bodu stát dosahoval masivní propagandou, která měla za úkol ukázat veřejnosti, jak bude naloženo s osobami, které by měli stejné tendence „protistátního“ chování, jako například Milada Horáková, Rudolf Slánský, Heliodor Píka, Josef Buchal, Závist Kalandra či Oldřich Pecl. (Bednařík, Jiráček, Köpplová, 2011: 249)

Komunistický aparát tak prostřednictvím propagandy postupně vnesl do společnosti prvky nenávisti vůči všem nepřítelům státu. „Hromadné sdělovací prostředky se silně angažovaly, neminul týden, aby tisk a rozhlas nepřinesly nejméně jeden případ nepřátelského činu, jednu zprávu o politickém procesu.“ (Kaplan 2007: 78)

---

⁸ Pozitivní dopad měla násilná kolektivizace na pracovní migraci vesničanů do měst, čímž došlo ke zvýšení celospolečenské životní úrovně.

V těchto vykonstruovaných procesech byli nepřátelé státu prezentováni jako osoby, které se svými protikomunistickými postoji dopustili nejvyššího zločinu vlastizrady, za což je bylo i třeba náležitě potrestat. „*Soudní přelíčení probíhalo jako divadlo, drama s tragickým koncem a s velkou účastí veřejnosti.*“ (Kaplan 2007: tamtéž) Záznamy ze soudních přelíčení byly pořizovány a v přímém přenosu vysílány, jednak prostřednictvím rozhlasu, a dále skrze tisk, kde součástí zprávy o procesu bývala i dobová fotografie s popiskem. (viz **obrázek č. 1**)

Obrázek č. 1- Hlasování o odsouzení Milady Horákové

Zdroj: Řeháková, Veselý 1994: 146

Fotografie (**obrázek č. 1**) znázorňuje dav lidí rozhodující o trestu smrti pro JUDr. Miladu Horákovou. Dobový popisek k fotografii zněl: „*Občané v Čakovicích odsuzují zrádce, kteří jsou dnes 3. června 1950 souzeni na Pankráci, a žádají jejich spravedlivé potrestání.*“ (Řeháková, Veselý 1994: 146)

3.3.2 První krize komunistického režimu

Období, které prozradilo první nedostatky totalitního režimu v ČSR, započalo rokem 1953, kdy došlo k prvním demonstracím v důsledku hospodářské krize, která byla vyvolána v první řadě měnovou reformou. Dalším faktorem, který tuto krizi

podpořil, byla vysoká zaměstnanost⁹, která stoupala v podstatě nepřetržitě již od roku 1948. Důvodem byla jednak situace v poválečném Československu, kdy docházelo k odsunu velkého množství Němců z českého pohraničí, a naopak příliv slovenského obyvatelstva, které převážně přichalo z venkova v důsledku nucené kolektivizace. (Kaplan 2007: 119)

Nejenom ale krize hospodářská se stala symbolem tohoto období. Svoji krizi zažívala i samotná KSČ, která se po smrti vůdčí osobnosti KSČ a Československé socialistické republiky Klementa Gottwalda nacházela ve stavu vnitřního rozkolu. Bylo třeba řešit dva problémy: nastolit nové mocenské vztahy jak na úrovni hlavy státu, tak v samotných řadách KSČ, a vyrovnat se se ztrátou hlavní autority komunistů.¹⁰ První problém našel řešení ve zvolení bývalého tajemníka ÚV KSČ Antonína Zápotockého na post prezidenta republiky. Situace vedení sekretariátu ÚV KSČ byla vyřešena dosazením Antonína Novotného, budoucího prezidenta ČSR v roce 1957, na tento post. Na nyní volné místo předsedy vlády byl zvolen Vilém Široký. (Knapík 2006: 210)

Druhý problém, který znevažoval podstatu komunistické ideologie, přinesl tak zvaný „*kult osobnosti*“, jímž bylo zpětně pojmenováno neúměrné zveličování Stalina, který sám sebe považoval za nadpřirozenou bytost, jež zasluhovala glorifikaci rovnou Bohu. Nikterak pozitivně kritizoval nový tajemník Ústředního výboru komunistické strany Sovětského svazu (ÚV KSSS) Nikita Chruščov v únoru 1956 zesnulého Stalina, kde ve svém projevu vyjádřil kritiku jeho krutovlády, všeobecně chápanou jakožto nezpochybnitelnou pravdu. Nebyl to však samotný Chruščov, který způsobil změny v nazírání společnosti na předchozí budovatelská léta komunismu. On svým projevem pouze vytvořil rámec a umocnil to, co se už dlouhou dobu hromadilo v zákulisí kulturních organizací, redakcí a nakladatelství, jejichž hlavním požadavkem nebyla celková změna kulturní politiky, ale pouze změna její podoby. (Knapík 2006: 248)

Změna podoby kulturní politiky, která byla nyní celospolečensky požadována, měla klást především nižší nároky na administrativu, jenž byla spojena s decentralizací jak na úrovni ekonomické, tak i státní správy. Decentralizační procesy byly definovány v červnu roku 1956 na celostátní konferenci, kde se rozhodlo o sloučení ministerstva

---

⁹ Vysoká zaměstnanost sama o sobě nepředstavovala problém, tak jako její nerovnoměrné rozložení v jednotlivých odvětvích, kde nejvíce zaměstnanců pracovalo v oboru těžkého průmyslu a zemědělství. Na druhé straně chyběl dostatek zaměstnanců v odvětvích lehkého průmyslu a služeb.

¹⁰ Tento problém se týkal celého Sovětského svazu díky úmrtí Stalina, které předcházelo tomu Gottwaldovému.

školský s ministerstvem kultury, čímž došlo k přerozdělení pravomocí mezi jednotlivé resorty, a rovněž přineslo změny v postavení národních výborů, které na sebe začaly přebírat více rozhodovacích pravomocí. Vytvořením takto rozsáhlé decentralizace se spustil proces postupného uvolňování absolutní politické moci, a společnost začala procházet mírnou liberalizací. Komunisté, kteří nazývali toto uvolnění „*demokratizací*“, si za hlavní přínos slibovali vylepšení společnosti a zvýšení účasti občanů na „*dobudování socialismu*“. (Knapík 2006: 267)

Další pokus o přebudování společnosti se odrazil nejenom v politickém a ekonomickém provozu společnosti, ale rovněž i ve struktuře jejího kulturního života. „*Jednotná kulturní politika státu vedla k výhradní podpoře „socialistické kultury“ postavené na principech socialistického realismu a deklaratorním odmítnutí kulturních hodnot spojených s měšťanstvím, buržoazním vidění světa a kapitalistickým společenským řádem. Deklarovaným posláním této kultury pak bylo podporovat budování nového společenského modelu.*“ (Bednařík, Jirák, Köpplová 2011: 249)

3.3.3 Překonání krize komunistického režimu

Poslední éra budovatelského období Československého socialistického státu započala roku 1957 opět volbou nového prezidenta, tentokrát v důsledku úmrtí Antonína Zápotockého. Na jeho místo byl zvolen Antonín Novotný, který si však nově ponechal i funkci prvního tajemníka ÚV KSČ. S jeho nástupem k moci došlo znovu k upevnění komunistických tendencí v Československu. (Bednařík, Jirák, Köpplová 2011: 249)

Na druhé straně se pokoušelo Československo dohnat vyspělejší západ, a tím i akceptovat některé jeho tendence, avšak při neměnném zachování statusu socialistického státu východního bloku. Tyto snahy byly zřejmé nejenom na úrovni vědecké a výzkumné, kde se do popředí zájmu postupně dostal obor chemie, ale rovněž na úrovni ekonomické, kde došlo k transformaci společnosti ve společnost konzumní, která stále více požadovala luxusní zboží. Také zemědělství procházelo jistými změnami, ať už v zavádění nových agrotechnických metod či v orientaci na pěstování nových plodin, jako byla například kukuřice. (Knapík 2011: 32)

Vrcholným důkazem toho, že se Československo otevřelo západu, byla pak jeho účast na světové výstavě EXPO 58 konaná roku 1958 v Bruselu. Tato mezinárodně uznávaná soutěž přinesla nečekaný výsledek ve prospěch

Československé socialistické republiky, která získala hlavní cenu zlaté hvězdy a dalších třináct ocenění k tomu. (Kultura dění a životní styl, online)

Závěrečné období padesátých let Československa se vyznačovalo dichotomií procesů, kde na jedné straně režim povolil jisté kulturní uvolnění, a otevřel se tak částečně západnímu světu, na straně druhé došlo k pokusům o obnovení kontroly v médiích a kulturních organizacích ve znamení dovršení tak zvané „*kulturní revoluce*“. (Knapík 2011: 32)

3.4 TISKOVÁ MÉDIA

Masová média¹¹ se rozvinula v moderních společnostech a postupně se tak díky neustálému zdokonalování technologií stala součástí každodenního života většinové společnosti (Reifová 2004: 128), stejně tak jako tvořila důležitou součást průmyslového odvětví s vazbami na ekonomické a politické zájmy. (Bednařík, Jirák, Köpplová 2011: 9)

Tisková média představují vedle médií rozhlasových a televizních prostředek masové komunikace, jsou považována za „*hromadné sdělovací prostředky, které se používají v procesu masové komunikace, a které multiplikuji sdělení veřejného charakteru a rozšiřují je směrem k širokému, rozptýlenému, rozmanitému a individuálně neurčenému anonymnímu publiku.*“ (Halada, Osvaldová 2007: 118)

Díky tomu, že média působí na každou jednotku společnosti – jedince, tím, že mu pomáhají se do ní začlenit, formuje se potažmo společnost jako celek a vytváří se tak její konečná podoba. Média tak mohou působit jako nástroj, pomocí kterého se upevňuje politická moc, a díky tomu se stávají prostředkem názorové a hodnotové manipulace. (Burton, Jirák 2001: 15)

Důležitou roli hrají masová média v totalitních režimech, kde jsou považována za nástroj propagandy s požadavkem na jejich centralizovanou kontrolu. Dle Ellula (1965: 102), aby mohla propaganda vůbec fungovat, je třeba, aby byl počet tiskových agentur redukován na co nejnižší počet, a následně jejich kontrola by měla probíhat z jednoho centra. Jedině tak lze dosáhnout monopolu kontroly nad médii a informacemi, které poskytují společnosti.

Samotnou kontrolu informací pak propagandista provádí dvěma způsoby¹²:

---

¹¹ Pojem „*masa*“ je v obecném měřítku chápán jako velký, neidentifikovatelný počet lidí, v užším chápání jakožto publikum masových médií, které se vyznačuje tím, že informace, které přijímá, jsou pro všechny totožné.

¹² Kontrola se zaměřuje zvláště na směr toku, kterým proudí informace.

kontrolou médií, ze kterých jsou informace čerpány a následně distribuovány a kontrolou věrohodnosti zkrácených informací, které mají být poskytnuty veřejnosti. (Jowett, O'Donnell 2012: 46)

3.4.1 Situace v tehdejšímu tisku

Tisková média, a masová média všeobecně, prošla po komunistickém převratu v Československu velkými změnami, zvláště pak v počátečním revolučním roce 1948, a poté pokaždé, když bylo třeba upevnit komunistické tendence. Spolu se změnou politického systému v Československu tedy došlo i ke změně struktury médií, která byla od této chvíle plně pod dohledem komunistického politbyra. Poselstvím nového československého socialistického tisku bylo fungovat jakožto nástroj propagandy, kde se žurnalistika plně řídila socialistickými zásadami tak, jak bylo ustaveno dne 24. října 1948 v Praze na celostátním sjezdu novinářů. Tyto požadavky byly aplikovány i na novináře, jejichž dodržování si komunistický systém vynutil vydáním zákona č. 101/47 sb. **O postavení redaktorů a o Svazech novinářů**. Tento zákon zároveň zajistil, aby v médiích nefigurovali osoby pro režim nevhodné a společnosti tak byly podávány pouze takové informace, které byly pro systém žádoucí. (Vývoj médií, online)

Současně 24. února 1948 vstoupil v platnost zákon, který zakázal dovoz západního tisku, a dále zákonem č. 137/1948 sb. **O znárodnění polygrafických podniků**, vydaným v dubnu 1948, si komunisté zajistili monopol na veškerý tisk periodik ve státě. V prosinci roku 1950 byl pak přijat zákon č. 184/1950 sb. **O vydávání časopisů a o Svazu československých novinářů**, který vymezil podmínky, za jakých bylo možno vydávat tisk, přičemž v téže době vstoupil v platnost také zákaz vydávání tiskovin v rámci soukromého podnikání. (Vývoj médií, online)

S novým režimem bylo třeba také vypracovat novou ústavu, jakožto nejdůležitějšího nositele práva ve státě, čemuž se stalo 9. května 1948. Zde v první kapitole, která se věnovala právům a povinnostem občanů, bylo mimo jiné uvedeno v paragrafu 21, že: „*Svoboda tisku se zaručuje. Není proto v zásadě dovoleno podrobovat tisk předběžné cenzuře.*“ Hlavní správa tiskového dohledu byla zřízena v srpnu roku 1953 a vykonávala hlavní cenzuru tiskovin ve státě. Druhý článek paragrafu dvě pokračuje s tvrzením, že: „*Zákon stanoví, kdo má právo vydávat noviny a časopisy a za jakých podmínek, zejména také se zřetelem k tomu, aby zisk nebyl účelem.*“ (Ústavní zákon 1948, online)

Pravomoc vydávat tisk a směřovat tak společnost prokomunisticky náležela hlavně stranám, které byly součástí Národní fronty, a které úzce spolupracovaly s ministerstvem informací, jež vydávalo vyhlášky a nařízení podle kterých se řídila činnost tisku ve státě. Za zmínku stojí vyhláška č. 1144 z roku 1948, která zplnomocňovala ministerstvo informací k vydávání tisku a vyhláška č. 696 z téhož roku o hospodaření s papírem při vydávání časopisů. (Končelík, Večeřa, Orság 2010: 142)

V první fázi padesátých let, kdy docházelo v Československu k zavádění socialistických tendencí, sehrálo důležitou roli rovněž Revoluční odborové hnutí, ve kterém byly mimo jiné uskupeni i pracovníci tiskáren a papíren, kteří odmítali být poskytovateli tisku, který nebyl komunistický. (Bednařík, Jirák, Köpplová 2011: 251)

Dále byly vypracovány seznamy nežádoucího domácího tisku a tisku ze zahraničí, jehož prodej ve stancích byl postupně omezován. Zároveň byl v tomto období zastaven prodej zhruba 570-ti tiskovin celonárodního i regionálního charakteru vydávaných převážně nekomunistickými politickými stranami.¹³ (Bednařík, Jirák, Köpplová 2011: 256)

3.4.2 Česká tisková kancelář

Česká tisková kancelář (ČTK), jakožto jeden z hlavních československých zpravodajských orgánů, vznikla stejně jako Československo dne 28. října 1918. Ihned po skončení druhé světové války došlo k jejímu splynutí s fotoagenturou Foto-Centropress (květen 1945) a poté pod svoji správu přebrala i propagační obrazovou agenturu Čechopress (srpen 1947). Roku 1950 se ČTK sloučila se slovenskou Zpravodajskou agentúrou Slovenska. Od této chvíle byla ČTK chápána jakožto jediný centrální československý zpravodajský orgán. (Končelík, Večeřa, Orság 2010: 143)

Důležitou pozici si získala ČTK v počátcích vlády komunistů v ČSR, jelikož představovala cenný zdroj fotografií s velice obsáhlým archivem. Aby bylo správně nakládáno s těmito archiváliemi, bylo třeba obsadit pozice ČTK důvěryhodnými osobami, tak jak se o to pokusilo ještě před rokem 1948 tehdejší ministerstvo informací v čele s Václavem Kopeckým. S inovacemi pokračovalo ministerstvo zasláním stížnosti ústřednímu sekretariátu KSČ, kde se mimo jiné psalo, že „za dnešního stavu ČTK není schopna plnit po politické stránce svůj nejvlastnější úkol, tj. být vedle rozhlasu jedním z hlavních prostředků k vytváření a ovlivňování veřejného

---

¹³ Příkladem těchto tiskovin jsou Svobodný zítřek, Sobota a Obzory.

mínění. ... příčiny tkví jednak v konservativním zachování přežitých pracovních metod, které dnešním poměrům naprosto nevyhovují, jednak (a to především) v politicky nepříznivém obsazení klíčových pozic v ČTK, kde jsou všechna vedoucí místa obsazena jinostraníky.“ (Řeháková, Veselý 1994: 184)

Založení Hlavní správy tiskového dohledu roku 1953 přineslo další změny v obsazení pozic cenzorů v ČTK, nově označovaných jako „plnomocníci“ HSTD. Tito plnomocníci, kteří získávali kvalifikace v ústředním cenzurním úřadu KSSS GLAVLITU, disponovali velkými pravomocemi, a bez jejich souhlasu nebylo možné vydat jedinou zprávu a potažmo fotografii. V této době (konec roku 1953) se začala věnovat pozornost i fotoarchívům, o jejichž reformě se dochoval záznam z 31.12. 1953, kde v Denní zprávě č. 21 HSTD uvedla, že: „*plnomocníci HSTD začali v prosinci 1953 též s kontrolou různých oficiálních a dokumentárních snímků, které jsou prodávány fotoarchivem ČTK jak různým redakcím a institucím, tak i každému jednotlivci.*“ Jednalo se o zhruba jeden milion snímků pocházející z období první republiky, okupace a z let, které následovaly po roce 1945. Vedení HSTD v této souvislosti vyjádřilo obavy z fotografií pořízených po tomto roce, a výpověď pokračovala následovně: „*Domníváme se však, že by mělo být zaujato i stanovisko k prodeji, rozšiřování a zveřejňování fotografií.*“ Pod tuto zprávu se podepsal tehdejší vedoucí HSTD Dr. Kohout s žádostí o prověření zvláště pak těch fotografií, týkajících se bývalých vysoce postavených úředníků, v té době vykonávajících veřejné funkce. (Řeháková, Veselý 1994: 187)

Zpráva odeslaná Dr. Františkem Kohoutem ministrowi vnitra Rudolfowi Barákovi spustila v českých zemích fenomén retušování nevhodných osob ze snímků, jakožto jedné z forem tehdejší předběžné cenzury. (Řeháková, Veselý 1994: tamtéž)

3.4.3 Cenzura

Cenzuru v tehdejším Československu popisují například Kaplan a Tomášek (1994: 50): „*V komunistickém režimu neexistoval volný tok informací ani „shora dolů“, ani směrem opačným. Informace a jejich tok byly omezovány, upravovány, záměrně zkreslovány, obsahovaly polopravdy i nepravdy i vědomé nepravdy.*“

Dvojí pojetí cenzury přináší Reifová (2004: 26): „*V širokém pojetí je cenzura jakákoliv kontrola informací (obyčejně určených ke zveřejnění). Úžeji státní dohled nad šířením mediálních obsahů (tradičně tištěných médií, filmu, divadla, rozhlasu a televize).*“

Autorka dále rozlišuje celkem tři typy cenzury dle časového hlediska: **předběžnou** (preventivní), uplatňovanou před zveřejněním informace, **následnou** (represivní), prováděnou po zveřejnění informace a cenzuru **průběžnou**, stojící na pomezí cenzur dvou předešlých. (Reifová 2004: tamtéž)

Cenzura v budovatelském období v Československu fungovala na úrovni předběžné cenzury, s hlavním cílem zamezit opozičním médiím, aby nezveřejňovala informace nesouhlasící s potlačováním demokracie, rovněž tak jako se snažila dosáhnout podpory veškerého tisku v prosazování totalitní ideologie. (Tomášek 1994: 8)

Zpočátku cenzuru prováděl samostatný orgán ÚV KSČ skrze kulturně propagační oddělení v čele s Gustavem Barešem, zahrnující i tiskový a vydavatelský odbor. Na krajské a okresní úrovni prováděla cenzuru obdobná stranická oddělení. Tiskový a vydavatelský odbor kulturně propagačního oddělení stál v hierarchii redakce nejvýše, byl orgánem plnomocným k vydávání nařízení a směrnic, podle kterých se řídila veškerá činnost redakce, a se kterým probíhaly případné konzultace šéfredaktorů, pokud si nebyli jisti zveřejněním nějaké informace. (Bednařík, Jirák, Köpplová 2011: 257)

V roce 1950 došlo k posílení kontroly médií a do redakcí byli nasazeni tak zvaní „*dohlížecí redaktori*“, kteří měli zajistit, že se do tisku nedostanou žádné chybné materiály a provokace. Pravomoc novinářů se tím opět zmenšila, novinářská profese se zcela změnila. Odteď dle tak zvaných „*Ideových směrnic českého novináře*“ vytvořených Komisí akčního výboru Svazu českých novinářů¹⁴ byl novinář povinen „*bojovat za mír, přibližovat čtenářům život národů zemí s vládou lidové demokracie, zvyšovat svoji odbornou i ideologickou úroveň ... novináři by měli být učiteli a vychovateli národa, podnětnými činiteli veřejného života, organizátory tvůrčích sil národa.*“ (Bednařík, Jirák, Köpplová 2011: 253)

Vedle kulturního a propagačního oddělení ÚV KSČ se na cenzuře podílelo pod hlavičkou ministerstva školství a kultury také Československé ústředí knižní kultury, které kontrolovalo vydávání knih, hudebnin, periodického tisku a rozšiřování neperiodických publikací. (Končelík, Večeřa, Orság 2010: 141)

---

¹⁴ Komisí akčního výboru ustanovil dne 25. února roku 1948 Svaz českých novinářů (SČN), jakožto kontrolní orgán, který se ve svých počátcích zaměřoval hlavně na vylučování nevhodných novinářů, jakými byli například Ferdinand Peroutka nebo Pavel Tigrid.

3.4.4 Hlavní správa tiskového dohledu

Krizové období padesátých let v Československu přineslo změny v cenzuře tiskových médií, kterou od této chvíle vykonával nově vzniklý cenzurní úřad Hlavní správa tiskového dohledu (HSTD). (Končelík, Večeřa, Orság 2010: 257)

HSTD byla zřízena roku 1953 tajným usnesením vlády č. 17/1953, jakožto hlavní a zároveň samostatný kontrolní orgán ministerstva vnitra s úzkými vazbami na Státní bezpečnost. V zakládacím statutu HSTD byly vymezeny tyto její povinnosti:

„Zajišťovat, aby nebyly jakýmkoliv způsobem a prostředkem zveřejňovány a šířeny údaje a skutečnosti, jež obsahují státní, hospodářské a služební tajemství ve smyslu zákonných ustanovení nebo které obsahují skutečnosti...jež nesmějí být v obecném zájmu zveřejňovány, zvyšovat ochranu státního tajemství a odpovědnost za jeho zachování a tím přispívat k obranyschopnosti a bezpečnosti naší republiky a její socialistické výstavby.“ (Kaplan, Tomášek 1994: 20)

Pod HSTD spadala také oddělení ČTK a rozhlasového vysílání a oddělení novin, kde byli přítomni pověřeni cenzori, o jejichž činnostech (cenzorských zásazích) vedoucí HSTD podávali dvakrát až třikrát do týdne zprávy ministerstvu vnitra a ÚV KSČ. Počet zaměstnanců, vykonávajících cenzurní zásahy, činil na počátku ledna roku 1955 95, v roce 1956 jejich počet narostl na 196, avšak plánovaného počtu 271 pracovníků nikdy HSTD nedosáhla. Důvody byly nízká politická úroveň a malé všeobecné znalosti cenzorů. Na Slovensku byl zřízen podobný úřad se sídlem v Bratislavě, jenž nesl název Správa tiskového dohledu. (Kaplan, Tomášek 1994: 21)

3.4.5 Cenzurní praktiky

Cenzura, prováděná ať už samotným aparátem komunistické strany či HSTD, si kladla za cíl nastolit ideologický monopol, jakožto základní pilíř komunistického systému. Hlavním úkolem těchto institucí byla kontrola informačního systému, který byl řízen a plně podřízen představitelům a vykonavatelům moci. Fotografie, jakožto nedílná součást většiny periodik, procházela také tvrdou cenzurou, jež byla prováděna dvěma způsoby. První z nich se snažil fotografii „vylepšit“ tím, že na snímku byly odmazávány „nevhodné“ či „závadné“ osoby, jako tomu bylo například v případě snímků na **obrázcích č. 2 a č. 3**, nebo naopak byly osoby přidávány, jako v případě jásajícího davu při projevu nově zvoleného prezidenta Antonína Zápotockého v roce 1953, který prezentují **obrázky č. 4 a č. 5**. Občas byl také místo retuše zvolen způsob vhodnějšího ořezu fotografií, tak jak prezentuje **obrázek č. 6**.

Obrázek č. 2 – Klement Gottwald s Antonínem Zápotockým, v pozadí Rudolf Slánský a Zdeněk Fierlinger

Zdroj: Řeháková, Veselý 1994: 191

Obrázek č. 3 - Klement Gottwald s Antonínem Zápotockým, bez Rudolfa Slánského a Zdeňka Fierlingera

Zdroj: Řeháková, Veselý 1994: 191

Na prvním snímku (**obrázek č. 2**) jsou vyobrazeni tehdejší předseda vlády Klement Gottwald s Antonínem Zápotockým, jak si podávají ruce. Vlevo, částečně zakrytý, se nachází Rudolf Slánský, uprostřed v pozadí druhý místopředseda vlády Zdeněk Fierlinger, úplně vpravo stojí místopředseda vlády Viliam Široký. Na druhém snímku (**obrázek č. 3**) Slánský s Fierlingerem chybí.¹⁵ Původní snímek pochází z 28. srpna 1948. (Řeháková, Veselý 1994: 191)

Obrázek č. 4 – Novoroční projev prezidenta Antonína Zápotockého bez davu

Zdroj: Řeháková, Veselý 1994: 189

---

¹⁵ Proč chybí na snímku Rudolf Slánský je z důvodu jeho odsouzení a následné popravy. Důvod odstranění Zdeňka Fierlingera je však neznámý, nejspíš je tomu pouze kvůli estetické podobě fotografie.

Obrázek č. 1 – Novoroční projev prezidenta Antonína Zápotockého s davem

Zdroj: Řeháková, Veselý 1994: 189

První z dvojice obrázků (**obrázek č. 4**) zobrazuje nově zvoleného prezidenta Antonína Zápotockého při svém projevu na Staroměstském náměstí bez jásajícího davu, na druhé fotografii (**obrázek č. 5**), která prošla retuší, promlouvá prezident Zápotocký již k velkému obecenstvu. Oba snímky – prezident i jásající dav, byly pořízeny v březnu roku 1953. (Řeháková, Veselý 1994: 189)

Obrázek č. 6 – Prezident Klement Gottwald

Zdroj: Řeháková, Veselý 1994: 193

Na Obrázku (**obrázek č. 6**) je znázorněn Klement Gottwald, sedící u prázdného půllitru. Okrajové části oddělené bílými čarami naznačovaly ořez snímku, který v tomto případě měl vymazat půllitr na stole, jelikož o tehdejší prezidentovi kolovaly zprávy o jeho problému s alkoholismem. (Řeháková, Veselý 1994: 193)

Druhý způsob cenzury prezentaci fotografií přímo zakazoval. Pro tyto snímky byl zaveden speciální název „*klausura*“, který pravděpodobně vznikl z neznalosti nově nasazených novinářů v rámci personální „*přeorganizace*“ ČTK, tak jak původně žádalo Kopeckého ministerstvo. Systém klauzur fungoval na dvouступňové úrovni, kde podle barvy obálky (klauzury), do které se fotografie vkládaly, byl odvozen stupeň „*škodlivosti*“ fotografie. Fotky nejvyššího stupně byly zařazovány do obálky

s červenou barvou, a byly tudíž zcela zakázané. Méně škodlivým fotografiím byla přiřazena barva modrá, a k jejímu zveřejnění stačil pouze souhlas šéfredaktora. (Řeháková, Veselý 1994: 186)

Velký důraz na kontrolu fotografií byl kladen v rámci ČTK, jelikož její fotografie nepřebíraly pouze domácí agentury, ale i ty ze zahraničí. V praxi probíhala cenzurní činnost tak, že se do redakce ČTK dostavila osoba s pověřovací listinou ÚV KSČ, odnesla si negativy, a poté již přinesla zpět upravené fotografie. Teprve pak mohl šéfredaktor ČTK vydat nařízení k otisku těchto „hotových“ snímků. (Kaplan, Tomášek 1994: 20)

3.4.6 Příklady tiskovin

Oprávnění k vydávání tiskovin náleželo pouze politickým stranám organizovaným v Národní frontě, společenským organizacím a státním institucím. Vedoucí Komunistická strana vydávala tato periodika – nejznámější a nejprodávanější deníky *Rudé právo* v Praze, *Rovnost* v Brně, *Novou svobodu* v Ostravě a obdeník *Glos Ludu* určený polským menšinám žijícím na Ostravsku. Dále pod KSČ vycházela *Nová mysl*, jakožto teoretický měsíčník, týdeník *Život strany* a známý časopis *Květy*. Důležitou součástí tiskovin vydávaných KSČ tvořily stranické časopisy, které v zásadě poskytovaly instrukce, podle kterých se měla řídit propagandistická činnost. (Bednařík, Jirák, Köpplová 2011: 259)

Československá strana socialistická redigovala deník *Svobodné slovo*, a Československá strana lidová vydávala deník *Lidová demokracie* a časopis *Křesťanská žena*, která však v důsledku malého počtu čtenářů roku 1954 zanikla. Na Slovensku vycházel deník *Lud* pod záštitou Strany slovenské obrody. (Bednařík, Jirák, Köpplová 2011: tamtéž)

Pravomocí vydávat periodický tisk disponovaly rovněž společenské organizace, v čele s Revolučním odborovým hnutím, v jehož vlastním vydavatelství Práce vycházela následující periodika: stejnojmenný deník *Práce*, čtrnáctideník *Odborář*, měsíčník *Práce a mzda*, týdeník *Technické noviny*, satirický časopis *Dikobraz*, a dále také společně s dalšími příslušnými odbornými ministerstvy vydávala tyto sektorové listy: *Československý horník*, *Energetik*, *Potravinář*, *Stavebník* a *Učitelské noviny*. (Bednařík, Jirák, Köpplová 2011: 260)

Ve vydavatelství Práce začala také od roku 1955 Krajská odborová rada v Praze vydávat první večerník *Večerník Praha*. Jeho hlavní náplň tvořily informace o

událostech domácích i zahraničních, ale také informace o životech pracujících z Prahy. ROH vydávala závodní časopisy, jejichž tvůrci byli samotní dělníci. Svaz československé mládeže redigoval známý deník *Mladá fronta*, týdeník *Pionýrské noviny* a časopisy určené mládeži jako *Mateřídouška*, *Ohníček* a *Pionýr*. (Bednařík, Jirák, Köpplová 2011: 260)

Zemědělské noviny vycházely v redakci ministerstva zemědělství, stejně tak jako týdeník *Beseda venkovské rodiny* a měsíčník *Rolnické listy*. Ministerstvo školství pak mohlo vydávat ve Státním pedagogickém nakladatelství časopisy pro učitele a školní mládež. (Bednařík, Jirák, Köpplová 2011: tamtéž)

Velké pozornosti se v Československu těšilo oblasti kultury, o níž tisk periodicky informoval společnost. Nejrozšířenější a nejdůležitější týdeník *Tvorba* vydával sám Ústřední výbor KSČ pod vedením Gustava Bareše, vedoucího kulturně propagačního oddělení a pozdějšího šéfredaktora Rudého práva. *Tvorba* pravidelně informovala své čtenáře o socialistickém realismu¹⁶, jakožto hlavním a jediném sovětském uměleckém stylu, jehož byla dogmatickým zastáncem. (Socialistický realismus, online)

Nově vznikly roku 1952 v rámci Svazu československých spisovatelů *Literární noviny*, které nahradily dosavadní *Lidové noviny*, a v roce 1954 začal vydávat tento svaz také periodikum *Host do domu*, rovněž se zaměřením na literární tvorbu. Od roku 1955 začalo vycházet další svazové periodikum *Květen*. (Bednařík, Jirák, Köpplová 2011: 263)

Vedle těchto v zásadě nejpodstatnějších a nejrozšířenějších periodik fungovala také ta, se zaměřením na sport - *Československý sport* a na techniku - *Technické noviny*, neboť bylo důležité informovat společnost o těchto oblastech, ve kterých československý národ slavil úspěchy. (Bednařík, Jirák, Köpplová 2011: tamtéž)

3.4.7 Rudé Právo

Rudé Právo, jakožto hlavní téma výzkumné části této bakalářské práce, vzniklo roku 1920 odštěpením se od periodika *Právo lidu*, a po více jak čtyřicet let fungovalo jakožto nástroj propagandy Komunistické strany Československa. Ve věci názvosloví

---

¹⁶ Socialistický realismus představoval umělecké hnutí a metodu vycházející z ideologie marxismu-leninismu, jenž se uplatňoval v oblasti hudby, literatury či výtvarného umění. Nejčastější námět se kterým pracoval, byli vůdčí osobnosti komunistického hnutí, nejčastěji dělníci a zemědělci, jakožto hrdinové socialistické práce. Spíše než uměním byl socialistický realismus dalším z nástrojů komunistické moci, která měla u člověka evokovat dělnické revoluční hnutí.

Rudého Práva rozhodl tehdejší redaktor Jan Skála s odůvodněním, že „v názvu musí být právo, protože lidé byli zvyklí nazývat Právo lidu prostě Právo. A říkalo se se zálibou naše Právo, naše Právičko. Tedy u práva musí zůstat. Teď jde o to, jaké právo. Nemůže to být jiné než rudé. Nám šlo o dělnické, socialistické právo, které nejlépe vyjadřovalo symbol rudé barvy ...“ (Douděra, K. a kol 1980: 22)

Klíčovou roli sehrálo Rudé Právo, jakožto ústřední tiskový orgán KSČ v období zavádění komunistického režimu v Československu. Prvním z úkolů, které mělo Rudé Právo plnit po skončení druhé světové války, byla jeho masivní propagace blížících se voleb v květnu roku 1946. Hlavním smyslem celé akce bylo především mobilizovat dělnickou třídu ke správné volbě pod taktovkou nejružnějších budovatelských hesel. (Douděra, K. a kol 1980: 121)

Do začátku padesátých let se Rudé Právo zaměřovalo hlavně na propagaci KSČ tím, že pravidelně informovalo čtenáře o výrocích funkcionářů KSČ a celkově o aktivitách této strany. Na druhou stranu se také Rudé Právo neostýchalo hanobit ostatní politické strany tím, že je podrobovalo tvrdé kritice. (Douděra, K. a kol 1980: 129)

Cena novin v roce 1955 byla třicet haléřů ve všední den a padesát haléřů o víkendu, bez ohledu na počet stran, které obsahovaly. Plošná inzerce z tisku v podstatě vymizela, maximálně jedna čtvrtina strany mohla obsahovat oznámení drobnějšího charakteru. Za poplatek bylo možné umístit do novin programy kin, v kulturních záležitostech nebyla zpravidla cena sjednána. (Bednařík, Jirák, Köpplová 2011: 259)

Rudé právo bylo tištěno v roce 1935 v nákladu zhruba 26 tisíc výtisků, roku 1938 tento počet vzrostl na 40 tisíc výtisků. V počátcích vlády komunistů v ČSR se náklady Rudého práva pohybovaly až kolem 2 milionů výtisků. (Náklady Rudého práva, online)

V současnosti činí prodaný náklad výtisků deníku Právo v průměru 88,7 tis. výtisků.¹⁷ (Náklady Práva 2014-2015, online)

Počet obyvatel ČSR v roce 1950 byl 8,9 milionů, v roce 1959 byl 9,6 milionů. V současnosti (únor 2016) je počet obyvatel České republiky 10, 52 milionů. (Počty obyvatel ČSR a ČR, online)

---

¹⁷ Poslední dostupné údaje od prosince 2014 do prosince 2015.

4 PRAKTICKÁ ČÁST

K analýze dokumentární fotografie v československém tisku padesátých let bylo vybráno nejčtenější periodikum vydávané přímo KSČ - Rudé právo. Zkoumanými roky jsou počáteční rok 1950, kdy stále probíhala masivní agitace obyvatelstva směrem příznivým komunistické ideologii a rok 1959, kdy se dá říci, že komunistický systém již nabyl své stabilní formy. Praktická část se tedy snaží odpovědět na otázku, jak Rudé právo ovlivňovalo veřejné mínění skrze dokumentární fotografii uveřejněnou v něm.

Jakožto nejvhodnější metoda analýzy dokumentární fotografie v tisku byla zvolena mediální obsahová analýza, která představuje zároveň nejpoužívanější techniku výzkumu mediálních obsahů. Vznik dal obsahové analýze Harold D. Lasswell, který během druhé světové války zkoumal právě propagandu skrze symboly a stereotypy používané v tehdejší politice. (Reifová 2004: 21)

V praktické části budou použity dvě metody obrazové obsahové analýzy, nejprve kvantitativní a poté i kvalitativní. Kvantitativní obsahovou analýzu mediálních sdělení popisuje Schulz (2011: 29), jakožto hluboce strukturovaný a selektivní proces, za jehož hlavní výhodu považuje možnost zpětného ověření. Východiskem kvantitativní obsahové analýzy pak mají být otázky, které jsou vázány na samotné mediální obsahy. (Schulz 2011: 32)

Při provádění výzkumu touto analýzou je nejprve nutné provést kódování ve dvoustupňovém procesu. V prvním stupni se z mediovaných obsahů vyčlení jednotlivé **kódovací jednotky**, kterým pak v druhém stupni přiřadíme kategorie, neboli **proměnné**, takto nazvané podle proměnlivosti svých vlastností, kterých mohou nabývat. Hlavním požadavkem na kategorie je jejich jasná definice, která zaručí jejich stabilitu i do budoucna. (Schulz 2011: 38)

Po dokončení kódování se získaná data zapisují do tabulek – záznamových archů. V podstatě se jedná o záznam kódování s jednotlivými četnostmi daných proměnných a kódovacích jednotek. (Schulz 2011: tamtéž)

V **tabulce č 2.** je uvedena konkrétní podoba záznamového archu, ve kterém kódovací jednotky představují jednotlivé měsíce roků 1950 a 1959, proměnné pak zastupují jednotlivé kategorie neboli témata dokumentární fotografie v Rudém právu.

Tabulka č. 2 – Obsahová analýza novin

	proměnná 1	proměnná 2	proměnná 3	proměnná 4	proměnná 5	proměnná 6	proměnná 7
kódovací jednotka 1							
kódovací jednotka 2							

Zdroj: Schulz 2011: 39

Kvalitativní obsahová analýza bude použita k odкрыtí významů skrytých v obraze – fotografii. Burton a Jiráček (2001: 36) doporučují při provádění analýzy brát v potaz tři základní body:

1. perspektivu, ze které byl snímek zachycen, a kterou takto vnímá i čtenář
2. úpravu fotografie, která je zjevná a má ve čtenářovi navodit určité pocity, jako například světlost a kontrast snímku
3. obsah obrazu, který na první pohled nemusí být zcela jasný, a tudíž je třeba pozorovat i detaily obrazu, které pomohou odкрыt další souvislosti

Východiskem kvalitativní obrazové obsahové analýzy je text, jehož je součástí, a jenž doplňuje fotografii o znaky vizuální komunikace. Jejím hlavním úkolem je zjistit, jaké informace obraz podává svým čtenářům, jaká symbolika je skryta ve fotografiích zobrazujících osoby, předměty nebo události. Zajímá se rovněž o velikost snímků, umístění či barevnost ve vztahu ke skutečnostem, které zobrazuje. (Trampota, Vojtěchovská 2010: 155-157)

4.1 Témata dokumentárních fotografií

Témata dokumentárních fotografií v Rudém právu se většinou zaměřovala na události či osoby, které měli buďto komunismus oslavovat, nebo jej měli naopak napadat. V obou případech bylo třeba záležitosti tohoto typu propagovat, s hlavním cílem budování a ochrany komunismu, které zaručí prosperitu pro celou společnost.

Politici představitelé

Téma politiky bylo vybráno jakožto nejdůležitější, s o hledem na umístění článků s fotografiemi zpravidla na titulní strany tisku. Svoji důležitost potvrzuje i výjimečnost postav, zachycených na snímcích, nejčastěji hlav komunistických států ve formě portrétu či hromadné fotografie. V případě portrétů jejich uveřejnění bývalo nejčastěji v souvislosti s oslavou komunistického režimu skrze osobu, která měla představovat autoritu a vzor společnosti udávající její správný směr. Vedle portrétu se v kategorii politiky vyskytovalo rovněž skupinové foto znázorňující politika spolu s ostatními, například v rámci delegace reprezentující svůj stát, nebo naopak jako člověka z běžného lidu.

Pracující lid

Neméně důležitá kategorie práce znamenala důležitý informační zdroj z oblasti hospodářství, na jehož výstavbě a pokroku se podílela většinová společnost. Proto Rudé právo v souvislosti s hospodářstvím uveřejňovalo fotografie dokumentující pracující lid, nejčastěji ze segmentu průmyslu či zemědělství. Tyto snímky měly ukázat, že pouze pílí lze docílit úspěchu, který má v konečném důsledku přinést odměnu v podobě blahobytu pro každého.¹⁸

Vědecko-technický pokrok

Vedle hospodářských pokroků dokázal komunistický režim celkem s úspěchem pravidelně upozorňovat veřejnost také na pokroky v oblasti vědy, nejčastěji formou fotografie dokumentující výjev z vědeckého střediska, kde probíhalo bádání či v podobě finálního produktu výzkumu. Do této kategorie, z pohledu jejího přínosu komunistického rozvoje, byl také zařazen pokrok v oblasti stavebnictví, prostřednictvím kterého docházelo k masivnímu rozvoji infrastruktury a budování nových zařízení průmyslové, bytové či jiné výstavby.

Veřejný nepřítel

Rudé právo také pravidelně uveřejňovalo fotografie, které měly působit zstrašujícím dojmem, s hlavním účelem upozornit na případné nebezpečí, které přicházelo ze západních buržoazních společností. Tyto společnosti se měly vyznačovat

---

¹⁸ Mnohdy tyto fotografie měly za úkol evokovat v pracujícím lidu konkurenceschopnost, která zajistí vyšší ekonomické výsledky.

svojí neuspořádaností systému s vysokou mírou nezaměstnanosti, kde stávky, které vznikaly v tomto důsledku, byly krutě potlačovány policejními složkami státu. Tyto události byly nejčastějšími výjevy dokumentární fotografie, doplněné o další portréty „rozvracečů státu“, údajných špiónů, kteří představovali nebezpečí vnitřního nepřítele.

Mládež

Z témat s menší četností fotografií, byla vybrána také kategorie zaměřující se na mládež, ve které spatřoval komunistický režim svoji budoucnost. Fotografie z této kategorie pak mohly nabývat například podob jásajících dětí při příležitosti oslavy prvního školního dne či oslav pionýrských, časté byly rovněž výjevy ze školních lavic či učňovských středisek, nebo v neposlední řadě záběry členů Československého svazu mládeže při jeho běžných činnostech.

Život běžného lidu

Poslední dvě kategorie reflektují život běžného lidu, například při jeho každodenní činnosti nebo při víkendovém trávení volného času v rámci rekreace u vody či na horách. Může také nahlížet do prostředí obyčejných domácností, jakožto vzorové ukázky života spokojené socialistické rodiny. Fotografie v této kategorii mají ukázat, že každý člověk se může podílet na utváření budoucnosti socialistického státu, tudíž sem byly zařazeny i fotografie úderníků, jejichž jména se mnohdy objevovala v popiscích pod fotografiemi, spolu s povzbuzujícím textem, s hlavním účelem navození pocitu ztotožnění se.

Kultura

Stejně tak jako předešlá kategorie, i tato mapuje běžný život lidu, s tím rozdílem, že má poukázat na úspěchy socialismu z kulturně-uměleckého pohledu. Nejčastěji tak provádí skrze fotografii upozorňující na muzejní výstavu, týkající se úspěchů československého lidu v oblastech vědy a techniky, umění a hudby. Také sem spadá upozornění na kultury cizí, čerpající z poznatků kulturních antropologů a cestovatelů.

4.1 Kvantitativní obrazová obsahová analýza

Následující část pojednává o kvantitativní analýze dle metodologie vymezené výše v této kapitole. Je třeba zmínit, že tento typ výzkumu fotografií je založen na

subjektivním vnímání výzkumníka, s hlavním požadavkem na dosažení co největší objektivity ve výběru fotografie a její souvislosti s propagandou. Základním měřítkem, při výběru dokumentárních fotografií z celkového množství uveřejněných fotografií, bylo jejich poslání, a to upozornit na určitý společenský problém, zde v souvislosti s propagandou.¹⁹ Vybraná fotografie tak v sobě mohla nést buďto oslavný podtext či naopak podtext zastrašující.²⁰ Zkoumaný vzorek je ohraničen počátečním a koncovým rokem padesátých let, jež jsou porovnávány. Jednotlivé roky zahrnují všechny výtisky Rudého práva vždy od ledna do prosince daného roku. Výzkum roku 1950 i 1959 začíná v obou případech 1. ledna, a končí 31. prosince.

Zkoumány budou fotografie uveřejněné ve stranickém deníku Rudé právo, s kódovacími jednotkami měsíců roků 1950 a 1959. Jednotlivé kategorie – proměnné pak představují dle důležitosti a četnosti uspořádaná témata dokumentárních fotografií,²¹ vymezená v předešlé kapitole. Následující tabulka popisuje četnosti dokumentárních fotografií v obou rocích padesátých let.

Tabulka č. 3 – Počty dokumentárních fotografií celkem

rok	dokumentární fotografie celkem
1950	670
1959	3962

Zdroj: *vlastní zpracování z dat Rudého práva*

Zkoumaný vzorek čítá za oba roky celkem 4632 dokumentárních fotografií.

Vydání Rudého práva za rok 1950 obsahují celkem 670 fotografií, což je skoro šestkrát méně v porovnání s počty fotografií uveřejněných v Rudém právu v roce 1959,

¹⁹ Vedle témat vymezených v této práci figurovala v Rudém právu samozřejmě i témata jiná, v souvislosti s propagandou ne příliš podstatná či zajímavá, jsou jimi například sportovní události, oslavy a manifestace či významné osobnosti, nejčastěji z umělecké sféry.

²⁰ Tyto fotografie mohly mít konečnou podobu jásajícího davu oslavujícího práci či mohly být v souvislosti s mládeží a pionýrem. Opačnou situaci představovaly fotografie demonstujícího lidu, buďto proti vojenskému útlaku, například v souvislosti s válkou v Koreji, nebo v důsledku růstu nezaměstnanosti. Tyto fotografie se ve většině případů vázaly ke článkům, jejichž názvy obsahovaly slova imperialismus, kapitalismus a západ.

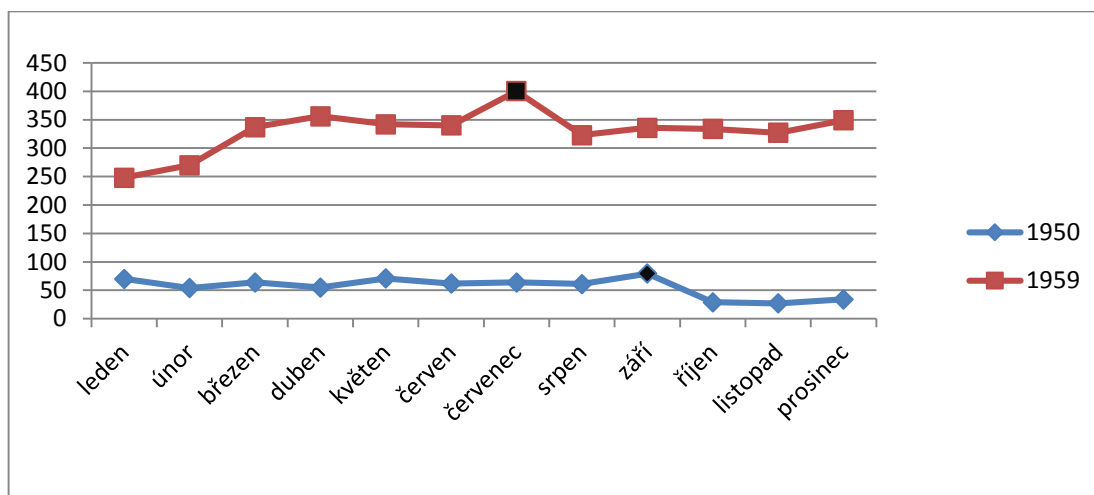
²¹ Tato jednotlivá témata pochopitelně korelují s obsahem článku, jehož jsou součástí. Výběr byl proveden s ohledem na intenzitu propagandy, kterou se fotografie vyznačují.

čítajících 3962 kusů.²² Rozdíl blížeji popisuje následující graf (**graf č. 1**) s četnostmi fotografií za jednotlivé měsíce.

Počet jednotlivých vydání deníku za rok 1950 činí 309 a za rok 1959 360.

4.1.1 Počty fotografií za měsíc

Graf č. 1 – Počty fotografií podle měsíců

Zdroj: vlastní zpracování z dat Rudého práva

Z **grafu č. 1** je na první pohled patrný rozdíl v množství publikovaných fotografií mezi oběma roky, což je dáno především technickým pokrokem, který umožnil rozšíření fotografie celkově. Patrné jsou také výkyvy v jednotlivých měsících, největší z nich v září roku 1950, kdy byl zaznamenán největší nárůst fotografie dokumentující pracující lid, což by bylo pochopitelné, kdyby se jednalo o práci z oblasti zemědělství ve spojitosti se sklizní, nicméně největší počet fotografií pochází ze segmentu průmyslu s počtem 26 fotografií z celkového množství 34 fotografií pracujícího lidu. Po tomto nárůstu v měsíci září nastává pokles, který setrvává v podstatě až do konce roku 1950.

Největší množství fotografií roku 1950 bylo zaznamenáno v měsících září, květnu a lednu, kdy v průměru toto množství dosahovalo 73 fotek za měsíc. Větší množství fotografií v měsíci lednu by se dalo vysvětlit jeho oslavným charakterem v souvislosti se vstupem do nového roku, a potažmo do nové komunistické éry, která

slibovala lepší zítřky.²³ V měsíci květnu je tento nárůst opodstatněn častým námětem fotografií s oslavami 1. máje. Naopak nejméně fotografií bylo publikováno za měsíce listopad, říjen a prosinec v průměrném množství 30 fotografií za měsíc.²⁴ Ve zbylých šesti měsících se počet fotografií pohyboval v průměru okolo 60 - ti dokumentárních fotografií za měsíc.

V roce 1959 je nejpatrnější rozdíl v prudkém nárůstu fotografií v měsíci červenci, který je záhy vystřídán prudkým poklesem hned v následujícím měsíci srpnu. Nejčetnější fotografie v měsíci červenci se věnují tématu práce, opět z průmyslové výroby s počtem 81 fotografií z celkového počtu 133. Zhruba o polovinu méně čítá kategorie vědecko-technického pokroku obsahující celkově 75 fotografií, z toho 54 upozorňující na pokroky ve stavebnictví. Z grafu je rovněž patrný postupný nárůst množství publikovaných fotografií již za období od února do dubna, opět týkající se pracujícího lidu, v dubnu dosahující vrcholového počtu 102 fotografií. V rámci tohoto počtu panuje celkem vyrovnaný poměr mezi fotografiemi prací v průmyslu, čítající 59 fotografií ku 43 fotografiím mapujícím práci v zemědělství.

Nejvíce dokumentárních fotografií lze za rok 1959 zaznamenat v měsících červenci, dubnu a prosinci, kdy v průměru dosahují 368 fotografií za měsíc. V dubnu a červenci je tento počet pochopitelný díky zemědělským pracím, avšak počty fotografií zobrazujících práci v průmyslu svým počtem nepřevyšují. Oproti tomu nejmenší množství fotografií nabízí měsíce leden, únor a srpen s průměrem okolo 280 - ti fotek v měsíci, což představuje opačnou situaci oproti roku 1950, kdy naopak v lednu byla věnována publikaci fotografií mnohonásobně vyšší pozornost.²⁵ Zbylé fotografie s nejmenšími četnostmi dosáhly v průměru 336 - ti fotografií za měsíc.

4.1.2 Počty fotografií dle témat

Následující graf popisuje četnosti jednotlivých fotografií s ohledem na téma, které zobrazuje.

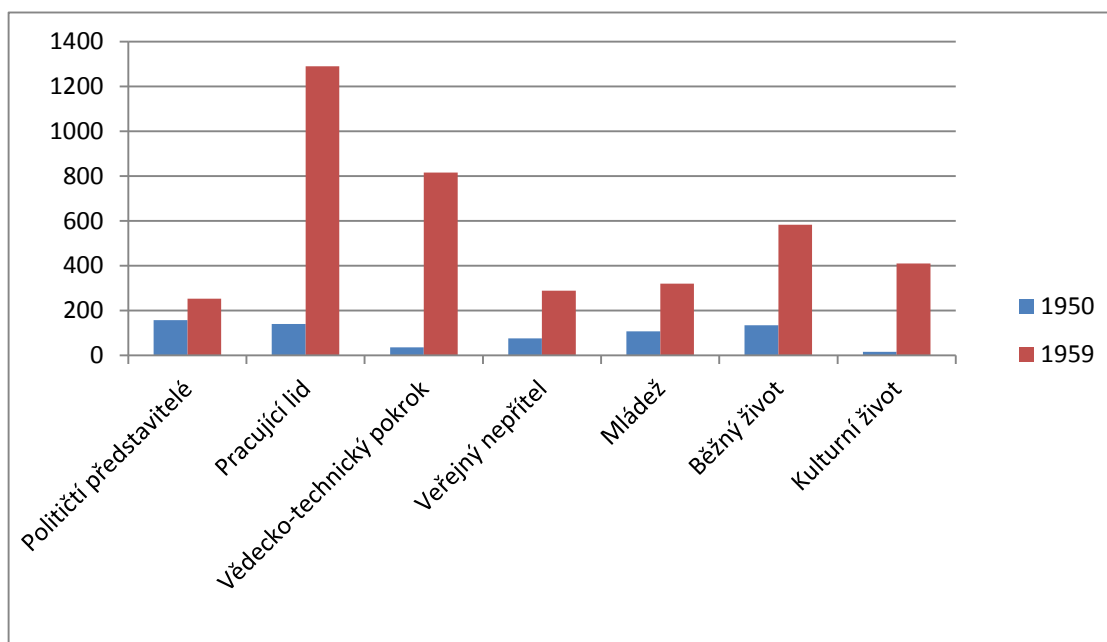
---

²³ V tomto období byla častými hesly stránek deníku například tato: „S Novým rokem, soudruzi“, „Byl to radostný rok“ či „V novém roce – k novým vítězstvím míru a socialismu“. Fotografie doplňující tyto nadpisy nejčastěji zobrazovala prezidenty socialistických zemí při jejich novoročních projevech či oslavy Nového roku běžným lidem.

²⁴ Hlavním důvodem proč tomu tak je, je pravděpodobně blížící se konec roku a s ním spojené snižování nákladů, protože celkový počet fotografií za poslední tři měsíce roku 1950, bez ohledu na témata, se pohybuje v průměru okolo třiceti fotografií za měsíc, což je zhruba o polovinu méně v porovnání s počty fotografií za měsíc za předchozí měsíce.

²⁵ Důvodem budou nejspíš opět náklady, které Rudé právo nejprve na začátku roku snížilo, aby se poté mohlo soustředit na publikování většího množství fotografií v jiných měsících, jejichž události spojené s následnou propagací považovala za důležitější.

Graf č. 2 – Počty fotografií podle témat

Zdroj: vlastní zpracování z dat Rudého práva

Z **grafu č 2.** je patrný největší rozdíl v kategorii pracujícího lidu. V roce 1950 bylo zveřejněno v Rudém právu 141 fotografií ze života pracujícího lidu, s důrazem na pracovní prostředí těžkého průmyslu. Obrovský nárůst fotografií pracujícího lidu nastal po dobu padesátých let, kdy vyvrcholil číslem 1290 fotografií v roce 1959. Rozdíl mezi těmito roky tak činí 1149 fotografií. Jestliže v počátečním roce kladlo Rudé právo důraz na zveřejňování pracujícího lidu v těžkém průmyslu, na konci padesátých let se soustředovalo spíše na uveřejňování fotografií z průmyslu lehkého. Nárůst počtu fotografií rovněž způsobilo zaměření se více na oblast práce v zemědělství.

Velký rozdíl byl zaznamenán také v kategorii vědecko-technického pokroku, který se na fotografii objevil celkem 36 krát za rok 1950. V tomto roce byly nejčastějšími výjevy fotografií ty, zachycené při výstavbě nových budov, oblasti vědy a výzkumu se věnovalo Rudé právo v tomto roce pouze sporadicky. V roce 1959 lze zaznamenat vysoký nárůst počtu fotografií, a to o 780 fotografií více, s konečným počtem fotografií 816. Náměty fotografií se stále týkaly výstavby, avšak došlo ke změně dokumentace vědy a výzkumu, která se velmi rozšířila.

Rozšířena byla také kategorie mapující běžný život lidu, a to s rozdílem 448 fotografií mezi zkoumanými lety. Tento nárůst může znamenat mimo jiné odraz

politiky tehdejšího Československa, která se vyznačovala svoji částečnou uvolněností. Počet fotografií se zaměřením na běžný lid čítal v roce 1950 135 fotografií, a v roce 1959 583 fotografií.

Rozdíly se týkaly také dokumentace kulturního života, kde počty fotografií za rok 1959 mnohonásobně převyšují ty z roku 1950. V počátečním roce 1950 tomuto tématu věnovalo Rudé právo pouze marginální část, nejčastěji v souvislosti s dokumentací úspěchů sovětských umělců a jejich reprezentací Československa v zahraničí či na domácí půdě v souvislosti se Svazem Československé mládeže a jeho propagací lidových písní a tanců. Počet těchto fotografií je roven číslu 16. V roce 1959 dosahoval počet fotografií v této kategorii 411, což je zhruba 26 krát více oproti roku 1950. Náměty fotografií reflektující kulturní život v tehdeším Československu v roce 1959 nabývaly mnohých podob, od záběrů pořízených v galeriích, muzeích či na mezinárodních výstavách, s hlavním účelem ukázat vyspělost sovětského státu, nebo naopak sloužily jako ukázka kultury jiné, s možností porovnání kultury své k cizí.²⁶

Další kategorií, vyznačující se vyšším rozdílem v počtu jednotlivých dokumentárních fotografií, představuje kategorie veřejného nepřítele. Z celkového počtu 289 fotografií z roku 1959 se 287 z nich věnují problematice vnějšího nepřítele a pouhé zbylé 2 fotografie se věnují nepříteli vnitřnímu.²⁷ Oproti tomu rok 1950 reflektuje vnějšího veřejného nepřítele s počtem 76 zveřejněných fotografií, z toho 64 se zaměřením na vnějšího nepřítele a 12 na vnitřního nepřítele. Tento rozdíl je vcelku pochopitelný, protože budovatelské období, do kterého počátek padesátých let spadá, se vyznačovalo používáním represivních nástrojů aplikovaných na ty, kteří by chtěli vybočovat z řad socialistické společnosti. Jedna z forem, kterou toho komunistický režim dosahoval skrze propagandu, byla dokumentace a následné zveřejnění fotografie vnitřního nepřítele socialistické společnosti.

Poslední kategorií, významně se lišící počtem fotografií v jednotlivých rocích, je mládež. Tomuto tématu věnoval deník roku 1959 téměř třinásobnou pozornost s počtem 320 fotografií oproti počtu 108 fotografií z roku 1950. Nejčastějších forem, kterých tyto fotografie nabývaly, byly v případě prvního roku výjevy ze srazů Československého svazu mládeže či oslav pionýrů. V druhém roce 1959 se Rudé právo

---

²⁶ Do kategorie kultura byly tudíž zařazeny i fotografie pozorující cesty Zikmunda a Hanzelky, jejichž prostřednictvím přinášeli nové poznatky z cizích kultur, a značně tím přispívali do oboru kulturní antropologie.

²⁷ Vnější nepřítel je zde chápán odpůrce komunistického režimu, přicházející z venčí, nejčastěji definován pod názvy, imperialista, kapitalista, či příslušník západní buržoazie. Ve většině případů se jedná o fotografie upozorňující na státy USA, bývalého Západního Německa, Francie, Velké Británie

zaměřovalo na zveřejňování fotografií z běžného života mládeže, a dále pak z oblasti výchovy a školství. Velký rozdíl nastal v dokumentaci pionýrů, jejichž počet fotografií pocházejících z roku 1950 představoval 25, a v roce 1959 obsahoval téměř třikrát větší číslo s počtem fotografií 74.

Tabulka č. 4 – Počty dokumentárních fotografií podle témat

	Politici představitelé	Pracující lid	Vědecko- technický pokrok	Veřejný nepřítel	Mládež	Běžný život	Kulturní život
1950	158	141	36	76	108	135	16
1959	253	1290	816	289	320	583	411
rozdíl	95	1149	780	213	212	448	395

Zdroj: *vlastní zpracování z dat Rudého práva*

Obrázek č. 7 – Muži kmene Julo

Zdroj: *Rudé právo, 1.3. 1959, strana č. 3*

Příklad fotografie reflektující cizí kulturu. Zde na obrázku (**obrázek č. 7**) kmen Julo z vesnice Manja v Číně. Dobový popis k fotografii: *Muži kmene Julo – Na snímku nahoře: tudy se vchází do vesnice Manja. Potkáváme skot nesoucí náklad, jednu z vymožeností roku 1958. Na obzoru se tyčí nejvyšší hora oblasti – Kunming.* (*Rudé právo, 1.3.1959, strana č. 3*)

4.2 Kvalitativní obrazová obsahová analýza

Následující text zkoumá dokumentární fotografii uveřejněnou v Rudém právu v letech 1950 a 1959 z pohledu samotného obsahu fotografií dle vymezených témat.

4.2.1 Političtí představitelé

V počátcích vlády komunistů v padesátých letech bylo upozorňováno na politiky nejčastěji v souvislosti s významnými událostmi, jichž se stali součástí či návštěv delegací ze zahraničí, nebo naopak delegací českých, reprezentujících stát v cizině. Významné události měly pak povahu srazu KSČ, nejčastěji zobrazeného formou zaplněného sálu s pohledem na tribunu zasedajícího představenstva, mohla však také nabídnout i portrét osoby pronášející proslov směrem k davu v sále. Celkově forma portrétní byla typická pro toto období, které oslavovalo osoby, jež se podílely na budování státu, které v té době probíhalo, a proto se na titulní straně mohly objevit i portréty tvůrců marxisticko-leninské ideologie Lenina a Stalina, někdy i spolu na jedné straně. V podobném duchu probíhala i dokumentace prezidenta Československa Klementa Gottwalda, zachyceného na fotografiích v nejrůznějších situacích, jako při veřejných projevech (**obrázek č. 8**), při setkání s politiky či jinými významnými osobnostmi, nebo velmi často v obklopení skupiny běžného lidu, jakožto důkaz rovnosti, který má panovat mezi socialistickým lidem.

Na konci padesátých let se postupně upustilo od zobrazování politických srazů KSČ a postupně se v tisku začaly objevovat fotografie politiků při běžných činnostech. Znamé jsou například fotografie tehdejšího prezidenta Antonína Novotného se skupinou pionýrů (**obrázek č. 10**), nebo při návštěvě továrny v obležení dělníků. V důsledku politického uvolnění byly také uveřejňovány fotografie zahraniční politiky, mnohé z těchto snímků ukazovaly politické reprezentanty států při jejich návštěvě v Československu.

Obrázek č. 8 – Prezident Gottwald promlouvá k davu

Zdroj: *Rudé právo*, 14.6.1950, strana č. 1

Příklad práce Rudého práva se zveřejňováním politického představitele v roce 1950. Snímek (obrázek č. 8) s prezidentem Klementem Gottwaldem promlouvajícím k davu²⁸ byl zvolen k příležitosti oslavy výročí dvouleté funkce jeho prezidentského mandátu. Dobový popis k fotografii: „*A znovu slavně přísahá československý lid: S prezidentem Gottwaldem dále a směleji vpřed k vybudování socialismu v naší vlasti!*“ Popisek pod fotografií pak byl následující: *Před dvěma lety byl zvolen prezidentem republiky soudruh Klement Gottwald.* (*Rudé právo*, 14.6.1950, strana č. 1)

---

²⁸ Zda bylo publikum na fotografii také předmětem retuše, jako v případě promluvy Antonína Zápotockého, se lze pouze domnívat.

Obrázek č. 9 – Prezident Antonín Zápotocký při projevu v roce 1959

Zdroj: Rudé právo, 3.1.1959, strana č. 1

Novoroční projev prezidenta Antonína Zápotockého. Fotografie (obrázek č. 9) byla zveřejněna bez popisku.

Obrázek č. 10 – Prezident Antonín Zápotocký s pionýry

Zdroj: Rudé právo, 3.1.1959, strana č. 1

Fotografie (**obrázek č. 10**) politického představitele s běžným lidem, zde s pionýry. Dobový popisek k fotografii: *Pionýři přihlížejí spolu se soudruhem prezidentem soutěžím svých druhů.* (Rudé právo, 3.1.1959, strana č. 1)

4.2.2 Pracující lid

Dokumentace pracujícího lidu představovala v padesátých letech pro komunistický režim celospolečenský nástroj motivace, kde píle a pracovní nasazení měly přinést blahobyt pro všechny lid. Zároveň tato dokumentace měla představit Československo okolnímu světu, jakožto prosperující stát s vysokou životní úrovní. Této motivace dosahoval režim po celá padesátá léta nejčastěji uveřejněním fotografií zachycujících dělníky a zemědělce při výkonu jejich práce. Konkrétními fotografiemi této kategorie byly pak záběry z polí, kde byla prováděna například sklizeň nebo orba, nebo obraz továrníků, obsluhujících průmyslové stroje pro výrobu železa, textilu či například skla.

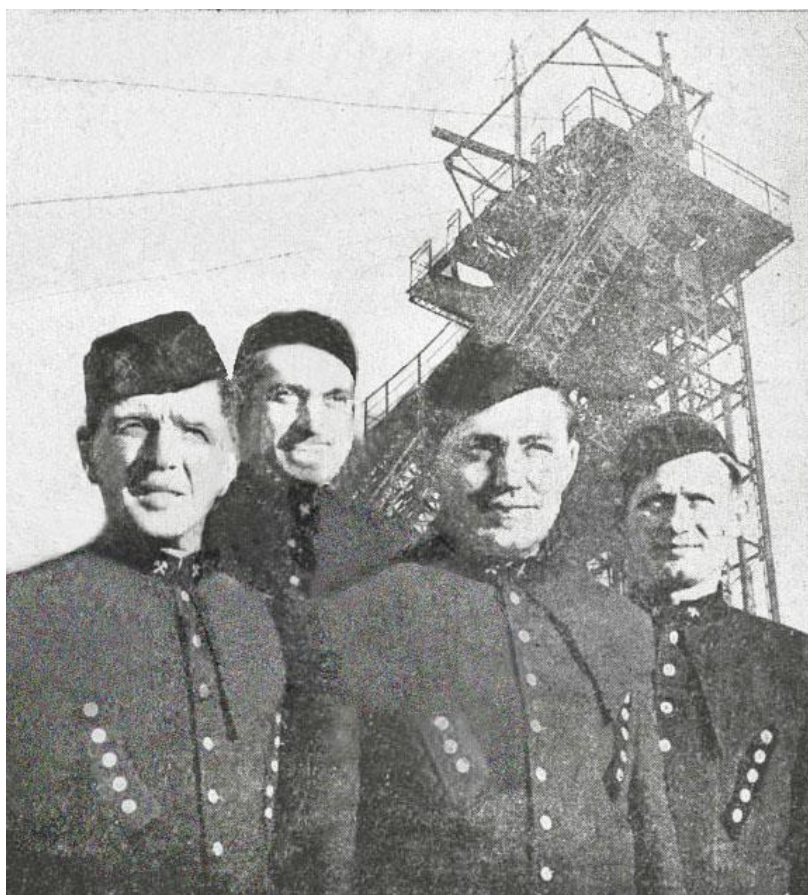
V počátečním roce 1950 docházelo spíše ke zveřejňování snímků z těžkého průmyslu, horníků a dělníků, provádějících nejtěžší, a mnohdy i nebezpečných prací.²⁹ Jejich zachycení na snímku je častěji při samotné práci, avšak lze nalézt i portréty pracujících pózujících před těžebním dolem (**obrázek č. 11**) či zemědělce na členské schůzi JZD.

V roce 1959 dokumentace pracujících kladla důraz na individualitu a snažila se zachytit pracovníka častěji při obsluze továrního přístroje, přičemž kladla důraz na detaily. Veliký rozdíl nastal v prezentaci ženy, která se nyní začala objevovat na snímcích častěji, například při práci v potravinářském, textilním či farmaceutickém průmyslu, ale existují i záběry žen vykonávajících práce těžší, například ve stavebním průmyslu. Estetičtější působily snímky žen pracujících v zemědělství, proto jejich výskyt v Rudém právu byl i častější.

---

²⁹ Nebezpečí práce se komunistický režim snažil zakrýt fotkami, které tuto práci naopak vyzdvihovaly, a podávaly jakožto práci, kde naopak nebezpečí nehrozilo.

Obrázek č. 11 – Pracující lid v průmyslu v roce 1950

Zdroj: *Rudé právo*, 10.9.1950, strana č. 1

Fotografie (obrázek č. 11) Zobrazuje pracovníky v těžkém průmyslu v pozadí s těžebním dolem. Fotografie byla zveřejněna bez popisku.

4.2.3 Vědecko-technický pokrok

Tématu vědecko-technického pokroku věnovalo Rudé právo pozornost již v roce 1950, kdy na něj upozorňovalo skrze snímky zachycující proces výstavby nových továrních budov, bytových domů či kulturně-vzdělávacích středisek. Mnohem více snímků však publikovalo v roce 1959, kdy kromě oslav úspěchů výstavby se věnovalo i úspěchům ve vědecké sféře. Snímky dokumentující pokroky v oblasti vědy pak nabývaly podoby vědců při výzkumu, s blížeji určujícím popiskem pod fotografií, jakých vědeckých pokroků se mělo dosáhnout.

Neustálý rozvoj techniky prezentovalo Rudé právo obvykle snímky s novým technickým zařízením, například v podobě domácích spotřebičů či strojů používaných v lehkém průmyslu. Někdy popisek pod fotografií vysvětlil, že se jednalo o stejný přístroj, avšak s vyšším výkonem, který měl v budoucnu přinést lepší hospodářské výsledky, ze kterých bude v konečném důsledku těžit celá společnost.

Pokroky v oblasti stavebnictví byly dokumentovány i nadále v roce 1959, s nárůstem počtu takových fotografií. Upozorňováno bylo především na výstavbu vodních děl, ale i na opravy starých budov, na výstavbu nové obytné čtvrti v průmyslových zónách, jako například v oblasti Ostravska.

4.2.4 Veřejný nepřítel

Veřejný nepřítel, ať už vnitřní či vnější, představoval pro komunistický režim hrozbu, kterou bylo třeba zlikvidovat již v jejím zárodku. Toho dosahoval skrze propagandu tím, že uveřejňoval v tisku fotografie osob - zrádců režimu, jejichž chování narušovalo chod socialistické společnosti, a tudíž bylo i třeba s těmito zrádci náležitě jednat.

V budovatelském roce 1950 s těmito *škůdci*, jak je tisk mnohdy označoval, se režim vypořádal uveřejněním jejich fotografií spolu s textem, popisujícím jejich provinění, a posléze i jejich výpověď s přiznáním viny a následným rozsudkem, který měl být výstrahou pro všechny, jež by chtěli jednat podobným způsobem. K dosažení těchto cílů využíval komunistický režim i údajnou podporu veřejnosti, na snímcích zachycenou při hlasování o vině zločinců.³⁰ Vedle upozorňování na vnitřního nepřítele státu, zajímal se tisk také o nepřítele vnějšího, v těchto letech nejvíce zaměřující svůj zájem na západní buržoazii, s největším nepřítelem imperialismu přicházejícího ze Spojených států amerických (**obrázek č. 12**).

Tématu vnějšího nepřítele se věnovalo i Rudé právo konce padesátých let, avšak nepoukazovalo na něj již jako nepřítele představovaným systémem západních kapitalistických zemí, ve kterých vládne brutalita v důsledku potlačování svobody běžného lidu policejními složkami. Upozornění na nepřítele se dělo spíše skrze zveřejnění snímků stávkujících pracovníků proti nezaměstnanosti, která v dané zemi působila, a mnohým přinesla chudobu, a v konečném důsledku i vzala střechu nad hlavou (**obrázek č. 13**).

---

³⁰ V tisku se objevily i fotografie údajných předmětů, kterými se měli špioni dopustit narušení výstavby socialismu. Takový předmět představovala například vestavěná kamera v zapalovači (**Příloha č. 5**).

Obrázek č. 12 – Vnější nepřítel v roce 1950

Zdroj: *Rudé právo*, 13.8.1950, strana č. 2

Fotografie (**obrázek č. 12**) znázorňuje, jakým způsobem zveřejňovalo Rudé právo veřejného nepřítele v roce 1950. Dobový popis k fotografii: *Vojáci Ly Syn-manovy armády, kteří odmítli bojovat za zájmy Američanů proti vlastnímu lidu, jsou odváženi, svázáni a namačkáni na nákladním autě na popravu.* (*Rudé právo*, 13.8.1950, strana č. 2)

Obrázek č. 13 – Vnější nepřítel v roce 1959

Zdroj: *Rudé právo*, 16.1.1959, strana č. 5

Fotografie (**obrázek č. 13**) je srovnáním práce s veřejným nepřítelem roku 1959, s dobovým popiskem: *Mladí lidé, které vidíte na obrázku z britského listu Daily worker, jsou francouzští učni – stavbaři. Netváří se vesele, a mají pro svou náladu dobrý důvod. Všichni byli z učení propuštěni, a jsou bez práce. Jsou částí stále rostoucího počtu nezaměstnaných ve Francii.* (*Rudé právo*, 16.1.1959, strana č. 5)

4.2.5 Mládež

Tématu mládeže bylo ve výtiscích Rudého práva věnováno mnoho prostoru. Zpočátku v roce 1950 byl kladen důraz na zveřejňování snímků mládežnické organizace pionýr, často ve spojení s oslavami jara a 1. máje, účasti na tělovýchovných akcích či ve spojení s oslavami politického ražení. V mládeži spatřoval komunistický režim budoucnost, kterou bylo třeba vést k jednotné výchově, jež zajistí celospolečenskou stabilitu i do budoucna, a proto uveřejňovalo Rudé právo i snímky ze škol s probíhající výukou žáků sedících v lavicích, nebo snímky z učňovských středisek, někdy i z vysokých škol technického zaměření.

Rozdíl v zobrazování mládeže ve fotografiích v Rudém právu oproti roku 1950, je v roce 1959 vcelku nepatrný. Pravidelně byly publikovány fotografie mládeže, pod kterými následoval popisek podtrhující to, co bylo zjevné z fotografie, tedy radost ze života mladých, ve kterých tkví budoucnost celého československého národa.

4.2.6 Běžný život

Poslední dvě kategorie se povahou výjevů zachycených na fotografii nejvíce blíží běžnému lidu. Kategorie Běžný život mapuje každodennost rovnostářské společnosti, která představovala protipól společensky nestabilních zemí západu. Běžný život nejčastěji Rudé právo prezentovalo formou snímků, zachycujících život běžné socialistické rodiny v domácnosti, při rekreaci v zimě na horách nebo v létě u vody.

Častým námětem snímků roku 1950 byl chod běžné domácnosti, například v podobě několikačlenné obyčejné rodiny, s doplňujícím popiskem o její spokojenosti, častěji v důsledku vyspělého hospodářství státu, díky kterému si mohla rodina dovést žít v dobrých poměrech.

Tyto výjevy byly typické i pro období roku 1959, s přidáním snímků z běžného života venkovského a maloměstského lidu, s konečnou podobou snímku například lidu, trávícího svůj volný čas procházkami v parku.

4.2.7 Kulturní život

Fotografie kulturního života lidu v tehdejší Československu měly jednak účel edukační a také reprezentativní. V prvním případě se jednalo o snímky, zachycující průběh či přípravu výstavy v muzeu nebo galerii, s kontextem budování socialismu, jehož úspěchy prostřednictvím těchto výstav prezentoval. Tyto náměty byly časté pro závěrečné období padesátých let, stejně tak jako snímky, zachycující uměleckou tvorbu z oblasti divadel, výtvarného umění a hudby.

Celkově dokumentární fotografie kulturního života zasahovala spíše do koncového období padesátých let po úspěchu československého státu na zahraniční výstavě EXPO 58. V této době režim prostřednictvím snímků z kultury propagoval svůj stát, a zároveň jej stavěl do pozice, kdy měřil kulturu svou s kulturou cizí, díky přínosům z oblasti kulturní antropologie, které občas zveřejňovalo Rudé právo na svých stránkách.

5 ZHODNOCENÍ VÝSLEDKŮ

Kvantitativní analýza vycházela z celkového vzorku 4632 dokumentárních fotografií, z nichž 670 bylo otištěno v Rudém právu v roce 1950 a 3962 v roce 1959. Tento patrný rozdíl je dán vývojem v oblasti techniky, který umožnil znásobit produkci fotografií celkově, stejně tak jako celospolečenská změna způsobila tyto rozdíly patrné z četností jednotlivých kategorií dokumentární fotografie uveřejňované v Rudém právu.

Největší rozdíl podle kalendářních měsíců roku 1950 způsobil měsíc září, v němž se zvýšil počet otisknutých fotografií na počet 79 snímků za měsíc, a následně poklesl v dalším měsíci pod úroveň, která byla do měsíce srpna v podstatě stabilní, a počet fotografií poté činil 29. Za výtisky s největším počtem dokumentární fotografie lze považovat ty, jenž vyšly v měsících září, května a ledna, díky zaměření se na fotografie dokumentující zemědělské úspěchy a oslavy spojené se vstupem do nového roku. Naopak výtisky s nejmenším počtem fotografií představují ty z měsíců prosince, října a listopadu.

V roce 1959 byla zaznamenána největší odlišnost v počtu fotografií v měsíci červenci, kdy dosahovala počtu 400 snímků. Tento nárůst je vysvětlen zvýšenou dokumentací pracujícího lidu v zemědělství v období léta, však tyto počty stále nepřevyšují fotografie znázorňující pracující lid v průmyslu. Spolu s měsíci dubnem a prosincem se řadí mezi ty s nejvyšším počtem dokumentární fotografie za měsíc. Mezi měsíce s naopak nejnižším počtem snímků roku 1959 lze zařadit počáteční leden a únor.

Podle témat, vymezených dle stejnojmenné kapitoly výše, můžeme zaznamenat největší rozdíl v četnosti dokumentárních fotografií v Rudém právu v kategorii pracujícího lidu, která v roce 1950 obsahovala 141 snímků za rok, a v roce 1959 snímků 1290. Tento rozdíl se dá vysvětlit kromě zmíněného technického pokroku v záznamu fotografie, také změnou společnosti a politického vedení konce uvolněnějších padesátých let. Nejmenší rozdíl byl zaznamenán v kategorii politických představitelů.

Kvalitativní analýza zhodnotila dokumentární fotografii v Rudém právu dle významů, které obsahuje, a které nejsou vždy na první pohled zjevné. Opět podle sedmi vymezených témat popsala nejprve kategorii politických představitelů, jejichž zobrazení prostřednictvím fotografie bylo v roce 1950 spíše jakožto všemi uznávaná

autorita, plnící v první řadě reprezentanta státu. V roce 1959 se tyto představitelé přiblížili více veřejnosti, a na fotografiích byli zobrazováni často spolu s běžným lidem při běžných situacích.

V kategorii Pracující lid přinesla analýza výsledky v podobě rozdílu pracujících v těžkém průmyslu a částečně v zemědělství, s minimem zobrazení ženského pohlaví v roce 1950. Oproti tomu roku 1959 zobrazovala dokumentární fotografie více žen vykonávajících práci jak v těžkém průmyslu, tak pak převážně v průmyslu lehkém a v oblasti zemědělství.

V oblasti vědecko-technického pokroku zaznamenala analýza nárůst počtu fotografií z oblasti vědy a výzkumu v roce 1959. Pro tento rok existují typické fotografie nejmodernějších výrobků a přístrojů, které měly zajistit rychlejší výrobu, a potažmo růst národního hospodářství. V obou letech pak docházelo k masivnímu upozorňování veřejnosti na úspěchy v oblasti tovární a bytové výstavby.

Kategorie veřejného nepřítele upozornila skrze snímky obžalovaných protistátních zločinců na nebezpečí, které hrozilo, pokud by někdo smýšlel a jednal stejným způsobem. Takto upozorňoval režim skrze dokumentární fotografii hlavně na vnitřního nepřítele v počátečním roce 1950, v koncovém roce 1959 se zaměřoval hlavně na nepřítele vnějšího, přicházejícího z imperialistického západu, zobrazovaného na snímcích v podobě lidu bez zaměstnání či lidí bez střechy nad hlavou v důsledku války vyvolané na Dálném východě.

Dokumentární fotografie popisující mládež se v obou letech zkoumání vyznačovala zobrazováním členů mládežnických organizací, v čele s pionýrským hnutím oslavujícím veřejné svátky 1. máje či figurující jako kulisa při politických akcích. Upozornění na mládež skrze fotografii v Rudém právu našlo své opodstatnění v prezentaci mládeže, jakožto budoucí generace, která bude pokračovat ve výstavbě socialismu, tak jako dělali i předkové.

Poslední kategorie kultury se rozvinula v roce 1959, kdy dokumentární fotografie zobrazovala výjevy z probíhajících muzejních výstav či zahraničních veletrhů, kde se prezentovalo Československo. Rovněž přinášela nové poznatky z cizích kultur, často z exotických krajů, do kterých česká společnost neměla umožněný přístup.

Odpověď na výzkumnou otázku jakým způsobem docházelo k využití dokumentární fotografie k propagandistickým účelům v období 50. let v Československu je taková, že komunistický režim vždy dokázal využít situace

směrem příznivým své ideologii, s hlavním cílem budování socialistického státu. Toho dosahoval na jedné straně pozitivními prostředky ve formě fotografií oslavující komunismus, na druhé straně dokázal také zveřejnit negativní fotografie veřejného nepřítele, který se pokoušel systém komunismu rozvrátit, a pro což by měl být z většinové společnosti vyloučen, a figurovat rovněž jako výhružka pro každého, kdo by chtěl jednat podobně.

6 ZÁVĚR

Cílem práce *Propaganda a dokumentární fotografie v 50. letech v Československu* bylo ukázat formy propagandy na příkladu dokumentární fotografie v Rudém právu. Práce analyzovala tehdejší dokumentární fotografii uveřejněnou ve stranickém tisku Rudé právo, skrze které nejprve postupně upevňovala svoji moc nad celou společností, a později za jeho pomoci si tuto moc udržovala i do budoucna.

Práce byla rozdělena na části teoretickou a praktickou. V teoretické části byly vysvětleny pojmy propaganda, dokumentární fotografie, padesátá léta a tisková média. Teorie ukázala, jakých podob může nabývat propaganda v různém prostředí a jak lze jejím prostřednictvím vytvářet názorovou jednotu společnosti. Dále popsala dokumentární fotografii, zde vymezenou, jakožto konkrétní nástroj propagandy působící skrze tisková média, popsala také dobový kontext s rozdělením padesátých let na období výstavby režimu a období částečného politického tání, které se odrazily do tisku a potažmo fotografií, jakožto jejich součástí. Oblastí zkoumání bylo Rudé právo - hlavní tiskové médium tehdejšího Československa.

Praktická část byla provedena dle metodologie obrazové obsahové analýzy, nejprve dle kvantitativní analýzy, která zjišťovala jednotlivé četnosti fotografií podle měsíců, s nejpočetnějším zastoupením dokumentárních fotografií v měsíci září roku 1950 a červencem v roce 1959. Oproti tomu měsíce s nejmenším zastoupením fotografií se vyskytovaly v listopadu roku 1950 a lednu roku 1959. Podle témat, kterým se dokumentární fotografie věnovala, bylo vypočteno v případě roku 1950 jako nejpočetnější téma věnující se politickým představitelům, na druhém místě se umístilo téma pracujícího lidu, na třetím místě byla nejpočetnější kategorie běžného lidu. V případě roku 1959 byl zaznamenán největší počet fotografií se zaměřením na pracující lid, poté v oblasti vědecko-technického pokroku. Třetí nejpočetnější téma představovalo shodně jako v roce 1950 to, věnující se běžnému životu lidí.

Kvalitativní část výzkumu odhalila obsahy dokumentárních fotografií dle jednotlivých témat, kterým se věnovala. Ukázala, jaký důraz kladl komunistický režim na zobrazení politických představitelů ve svých počátcích vlády, kdy se zaměřovala spíše na prezentaci politika jakožto autority, nejčastěji prostřednictvím portrétů, později ukázala politické postavy jako osoby běžného lidu při svých běžných činnostech. Analýza rovněž poukázala na pracující lid, v němž socialistický stát spatřoval svoji budoucnost, nejprve především v oblasti těžkého průmyslu, poté ke

konci padesátých let i v oblasti lehkého průmyslu a i více v zemědělství, v obou případech, i roku 1959 zapojilo Rudé právo do svých snímků pracující ženu. V kategorii vědecko-technického pokroku nezaznamenala analýza značné rozdíly ve způsobu zobrazení oblasti výstavby, pouze s rozdílem nárůstu fotografií z oblasti vědy a výzkumu v roce 1959. Portrét veřejného nepřítele, jakožto další kategorii, uveřejňovalo Rudé právo na svých stránkách z důvodu prevence před osobami, které by chtěli narušit řád socialistické společnosti zevnitř, v případě vnějšího nepřítele se snažila podat jeho obraz jako společnosti buržoazního západu, kde se nežíje dobře, a v tom důsledku zde dochází k masivním demonstracím nespokojeného lidu. Poslední tři kategorie se přiblížily běžnému lidu. Fotografie kategorie mládeže měly prezentovat budoucí generace, které budou pokračovat ve výstavbě socialistického státu, v dokumentární fotografii zde nabývala podob pionýrů a Československého svazu mládeže při oslavách nejrůznějšího druhu. Kategorie běžného lidu pak zaměřovala svoji pozornost na zobrazení beztřídní společnosti, a tudíž obsahovala například snímky z běžného života rodiny, žijící spokojený život ve své domácnosti, nebo při rekreaci na horách. Poslední téma pojednávalo o kultuře, prostřednictvím které se československý stát prezentoval svému okolí, s důrazem na něj kladeným mnohonásobně více až v roce 1959.

Výzkum ukázal, že komunistický režim využíval dokumentární fotografii jako jeden z prostředků propagandy k upevnění kontroly na celospolečenské úrovni. Zveřejňováním nepřítele státu dosáhl odrazení většinové veřejnosti od myšlenek mocnářů, přicházejících ze západu.

7 SEZNAM POUŽITÝCH ZDROJŮ

7.1 Literatura

BARAN, Ludvík. *Teorie novinářské fotografie*. 1. vyd. Praha: Státní pedagogické nakladatelství, 1967, 54 s.

BEDNAŘÍK, Petr, Jan JIRÁK a Barbara KÖPPLOVÁ. *Dějiny českých médií: od počátku do současnosti*. Vyd. 1. Praha: Grada, 2011, 439 s. Žurnalistika a komunikace. ISBN 978-80-247-3028-8.

BURTON, Graeme a Jan JIRÁK. *Úvod do studia médií*. 1. vyd. Brno: Barrister & Principal, 2001, 391 s. Studium. ISBN 80-85947-67-6.

DOUDĚRA, Karel. a kol. *Naše Rudé právo*. Praha : Vydavatelství ÚV KSČ, 1980. 346 s.

FLUSSER, Vilém. *Za filosofii fotografie*. Vyd. 2., upr. Překlad Josef Kosek, Božena Koseková. Praha: Fra, 2013. Vizuální teorie. ISBN 978-80-86603-79-7.

JOWETT, Garth a Victoria O'DONNELL. *Propaganda & persuasion*. 5th ed. Los Angeles: Sage, c2012, xxx, 432 s. ISBN 978-1-4129-7782-1.

KAPLAN, Karel. *Proměny české společnosti (1948-1960)*. Praha: Ústav pro soudobé dějiny AV ČR, 2007, 313 s. Česká společnost po roce 1945. ISBN 978-80-7285-079-2.

KAPLAN, Karel a Dušan TOMÁŠEK. *O cenzuře v Československu v letech 1945-1956: studie*. Praha: Ústav pro soudobé dějiny AV ČR, 1994, 183 s. ISBN 80-85270-38-2.

KNAPÍK, Jiří. *Únor a kultura: sovětizace české kultury 1948-1950*. 1. vyd. Praha: Libri, 2004, 359 s. Otazníky našich dějin. ISBN 80-7277-212-0.

KONČELÍK, Jakub, Pavel VEČEŘA a Petr ORSÁG. *Dějiny českých médií 20. století*. Vyd. 1. Praha: Portál, 2010, 310 s., xxxii s. obr. příl. ISBN 978-80-7367-698-8.

LÁBOVÁ, Alena. *Základy fotožurnalistiky*. 1. vyd. Praha: Státní pedagogické nakladatelství, 1990, 197 s. ISBN 80-7066-119-4.

MCNAIR, Brian. *Glasnost, perestroika, and the Soviet media*. New York: Routledge, 1991, x, 231 p. Communication and society (Routledge (Firm)). ISBN 0415035511.

OSVALDOVÁ, Barbora a Jan HALADA. *Praktická encyklopedie žurnalistiky a marketingové komunikace*. 3., rozš. vyd. Praha: Libri, 2007, 263 s. ISBN 978-80-7277-266-7.

REIFOVÁ, Irena. *Slovník mediální komunikace*. Vyd. 1. Praha: Portál, 2004, 327 s. ISBN 80-7178-926-7.

ŘEHÁKOVÁ, Hana a Dušan VESELÝ. *Zakázané dějiny ve fotografiích ČTK*. 1. vyd. Praha: X-Egem, 1999, 214 s. ISBN 80-7199-035-3.

SCHULZ, Winfried a Irena REIFOVÁ. *Analýza obsahu mediálních sdělení*. 3., nezměn. vyd. Praha: Karolinum, 2011, 149 s. ISBN 978-80-246-1980-4.

SONTAG, Susan a Pavel VANČÁT. *O fotografii*. Vyd. 1. Praha: Paseka, 2002. ISBN 80-7185-471-9.

SZTOMPKA, Piotr. *Vizuální sociologie: fotografie jako výzkumná metoda*. Vyd. 1. Praha: Sociologické nakladatelství, 2007. *Základy sociologie*. ISBN 978-80-86429-77-9.

TAUSK, Petr. *Praktická fotografie*. 1. vyd. Praha: Státní nakladatelství technické literatury, 1972, 382 s., 48 obr. příl. *Oborové encyklopedie SNTL*.

TOMÁŠEK, Dušan. *Pozor, cenzurováno! aneb Ze života soudružky cenzury*. 1.vyd. Praha: Vydavatelství a nakladatelství MV ČR, 1994, 157 s. ISBN 80-85821-16-8.

TRAMPOTA, Tomáš a Martina VOJTĚCHOVSKÁ. *Metody výzkumu médií*. Vyd. 1. Praha: Portál, 2010, 293 s. ISBN 978-80-7367-683-4.

7.2 Internetové zdroje

Kultura, dění a životní styl [online]. [cit. 2016-02-18]. Dostupné z: www.slu.cz/su/slu/cz/projekty/webs/popularizace

Vývoj médií [online]. [cit. 2016-02-18]. Dostupné z: <http://docplayer.cz/4753516-V-voj-medii-od-unora-1948-do-konce-50-let.html>

Vývoj médií [online]. [cit. 2016-02-18]. Dostupné z: <http://docplayer.cz/4753516-V-voj-medii-od-unora-1948-do-konce-50-let.html>

Ústavní zákon 1948 [online]. [cit. 2016-02-18]. Dostupné z: www.totalita.cz/txt/txt_zakon_1948-231.pdf

Socialistický realismus [online]. [cit. 2016-02-18]. Dostupné z: www.totalita.cz/vysvetlivky/soc_real.php

Náklady Rudého práva [online]. [cit. 2016-02-18]. www.ksm.cz/historie/pred-90-lety-bylo-zalozeno-rude-pravo.html

Náklady Rudého práva 2014-2015 [online]. [cit. 2016-02-18]. Dostupné z: www.unievydavatelu.cz/cs/deniky/fakta_cisla_denicich/prodany_naklad_deniku/314-deniky_celostatni?did=7

Počty obyvatel v ČSR a ČR [online]. [cit. 2016-02-18]. Dostupné z: www.czso.cz/csu/czso/pocet_obyvatel_v_letech_1950_2014

8 SEZNAM GRAFŮ

Graf č. 1 – Počty fotografií podle měsíců (Zdroj: *vlastní zpracování z dat Rudého práva*)

Graf č. 2 – Počty fotografií podle témat (Zdroj: *vlastní zpracování z dat Rudého práva*)

9 SEZNAM OBRÁZKŮ

Obrázek č. 1- Hlasování o odsouzení Milady Horákové (Zdroj: *Řeháková, Veselý 1994: 146*)

Obrázek č. 2 - Klement Gottwald s Antonínem Zápotockým, v pozadí Rudolf Slánský a Zdeněk Fierlinger (Zdroj: *Řeháková, Veselý 1994: 191*)

Obrázek č. 3 - Klement Gottwald s Antonínem Zápotockým, bez Rudolfa Slánského a Zdeňka Fierlingera (Zdroj: *Řeháková, Veselý 1994: 191*)

Obrázek č. 4 – Novoroční projev prezidenta Antonína Zápotockého bez davu (Zdroj: Řeháková, Veselý 1994: 189)

Obrázek č. 2 – Novoroční projev prezidenta Antonína Zápotockého s davem (Zdroj: Řeháková, Veselý 1994: 189)

Obrázek č. 6 – Prezident Klement Gottwald (Zdroj: Řeháková, Veselý 1994: 193)

Obrázek č. 7 – Muži kmene Julu (Zdroj: Rudé právo, 1.3.1959, strana č. 3)

Obrázek č. 8 – Prezident Gottwald promlouvá k davu (Zdroj: Rudé právo, 14.6.1950, strana č. 1)

Obrázek č. 9 – Prezident Antonín Zápotocký při projevu v roce 1959 (Zdroj: Rudé právo, 3.1.1959, strana č. 1)

Obrázek č. 10 – Prezident Antonín Zápotocký s pionýry (Zdroj: Rudé právo, 3.1.1959, strana č. 1)

Obrázek č. 11 – Pracující lid v průmyslu v roce 1950 (Zdroj: Rudé právo, 10.9.1950, strana č. 1)

Obrázek č. 12 – Vnější nepřítel v roce 1950 (Zdroj: Rudé právo, 13.8.1950, strana č. 2)

Obrázek č. 13 – Vnější nepřítel v roce 1959 (Zdroj: Rudé právo, 16.1.1959, strana č. 5)

10 SEZNAM TABULEK

Tabulka č. 1 – Kategorizace novinářské fotografie dle Barana (Zdroj: Baran 1967: 5)

Tabulka č. 2 – Obsahová analýza novin (Zdroj: Schulz 2011: 39)

Tabulka č. 3 – Počty dokumentárních fotografií celkem (Zdroj: vlastní zpracování z dat Rudého práva)

Tabulka č. 4 – Počty dokumentárních fotografií podle témat (Zdroj: vlastní zpracování z dat Rudého práva)

11 SEZNAM PŘÍLOH

Příloha č. 1 – Tabulka s četnostmi dokumentárních fotografií (Zdroj: vlastní zpracování z dat Rudého práva)

Příloha č. 2 – Političtí představitelé, 1959 (Zdroj: Rudé právo, 14.7.1959, strana č. 1)

Příloha č. 3 – Pracující lid, 1950 (Zdroj: *Rudé právo*, 3.9.1950, strana č.3)

Příloha č. 4 – Vědecko-technický pokrok, 1959 (Zdroj: *Rudé právo*, 4.1.1950, strana č.2)

Příloha č. 5 – Veřejný nepřítel, 1959 (Zdroj: *Rudé právo*, 15.3.1959, strana č.3)

Příloha č. 6 – Mládež, 1950 (Zdroj: *Rudé právo*, 2.9.1950, strana č.1)

Příloha č. 7 – Běžný život, 1959 (Zdroj: *Rudé právo*, 9.3.1959, strana č.1)

Příloha č. 8 – Kulturní život (Zdroj: *Rudé právo*, 10.11.1959, strana č.3)

12 PŘÍLOHY

Příloha č. 1 – Tabulka s četnostmi dokumentárních fotografií

1950	Politici představitelé	Pracující lid	Vědecko- technický pokrok	Veřejný nepřítel	Mládež	Běžný život	Kulturní život	Celkem
leden	12	9	4	7	9	29	0	70
únor	9	7	1	2	8	26	1	54
březen	22	10	3	8	8	13	0	64
duben	8	17	3	6	7	14	0	55
květen	31	2	3	5	15	10	5	71
červen	11	7	3	5	20	11	5	62
červenec	12	17	1	10	15	6	3	64
srpen	7	8	3	20	9	13	1	61
září	17	34	8	9	9	2	0	79
říjen	14	10	1	0	1	2	1	29
listopad	7	10	3	1	2	4	0	27
prosinec	8	10	3	3	5	5	0	34
celkem	158	141	36	76	108	135	16	670

1959	Politici představitelé	Pracující lid	Vědecko- technický pokrok	Veřejný nepřítel	Mládež	Běžný život	Kulturní život	Celkem
leden	31	92	88	10	13	14	0	248
únor	27	97	74	37	16	10	9	270
březen	24	120	68	34	15	27	49	337
duben	9	102	90	36	26	39	54	356
květen	29	85	72	21	37	48	50	342
červen	9	103	61	23	68	33	43	340
červenec	17	133	75	39	28	61	47	400
srpen	11	112	50	20	19	81	30	323
září	35	92	57	16	14	73	49	336
říjen	15	125	67	13	24	67	23	334
listopad	24	101	59	16	30	65	32	327
prosinec	22	128	55	24	30	65	25	349
celkem	253	1290	816	289	320	583	411	3962

Zdroj: vlastní zpracování z dat Rudého práva

Příloha č. 2 – Političtí představitelé, 1959

Zdroj: Rudé právo, 14.7.1959, strana č. 1

Popisek k fotografii z Rudého práva: Srdečně pozdravovali Pražané etiopského císaře Sellasie I. a presidenta republiky A. Novotného.

Příloha č. 3 – Pracující lid, 1950

Zdroj: Rudé právo, 3.9.1950, strana č.3

Popisek k fotografii z Rudého práva: Rozoráním mezí vytvářejí družstevníci předpoklady pro lepší a výnosnější způsoby hospodaření.

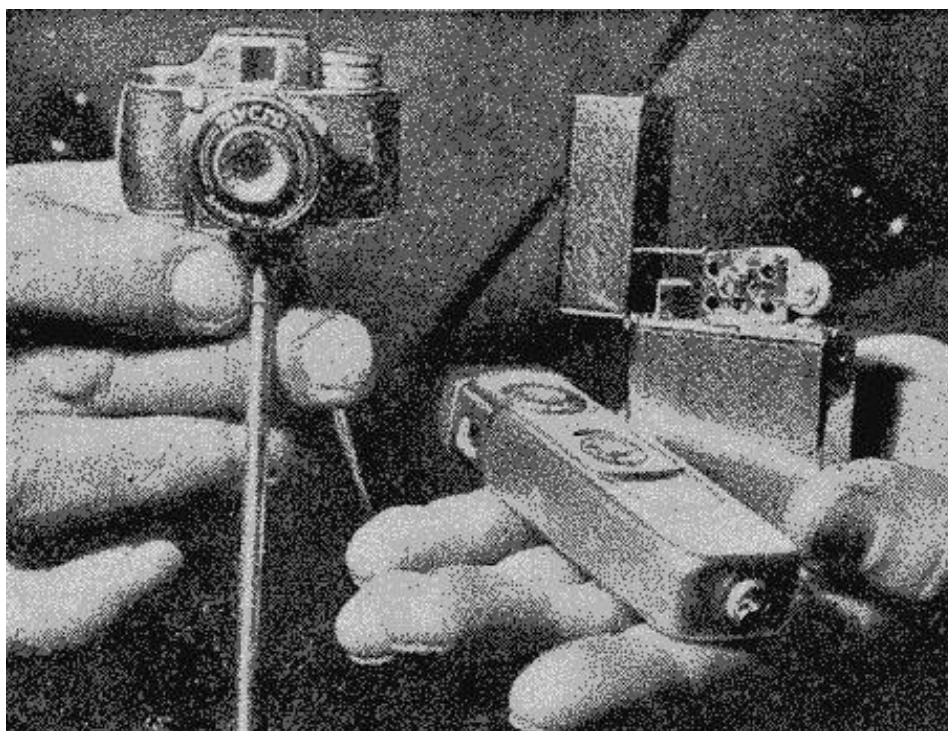
Příloha č. 4 – Vědecko-technický pokrok, 1959

Zdroj: *Rudé právo*, 4.1.1959, strana č.2

Popisek k fotografii z *Rudého práva*: *Zatímco v sobotu večer Pražané spěchali domů, vládl na hvězdárně na Petříně nebývalý ruch. „To všechno způsobila sovětská kosmická raketa,“ odpovídá nám odborný pracovník hvězdárny J. Klepešta. A hned ukazuje zvláštní fotografické zařízení, které se zaměřuje podle pohybu hvězd, a je připraveno zachytit i kosmickou raketu v okolí Měsíce. „Nebude to snadné, ale nevzdáváme se naděje,“ potvrzuje J. Klepešta. Konečně tato hvězdárna zachytila fotograficky sovětské družice sedmdesátkrát. Na obrázku našeho fotoreportéra E. Uhra vidíme poslední seřizování fotografického přístroje.*

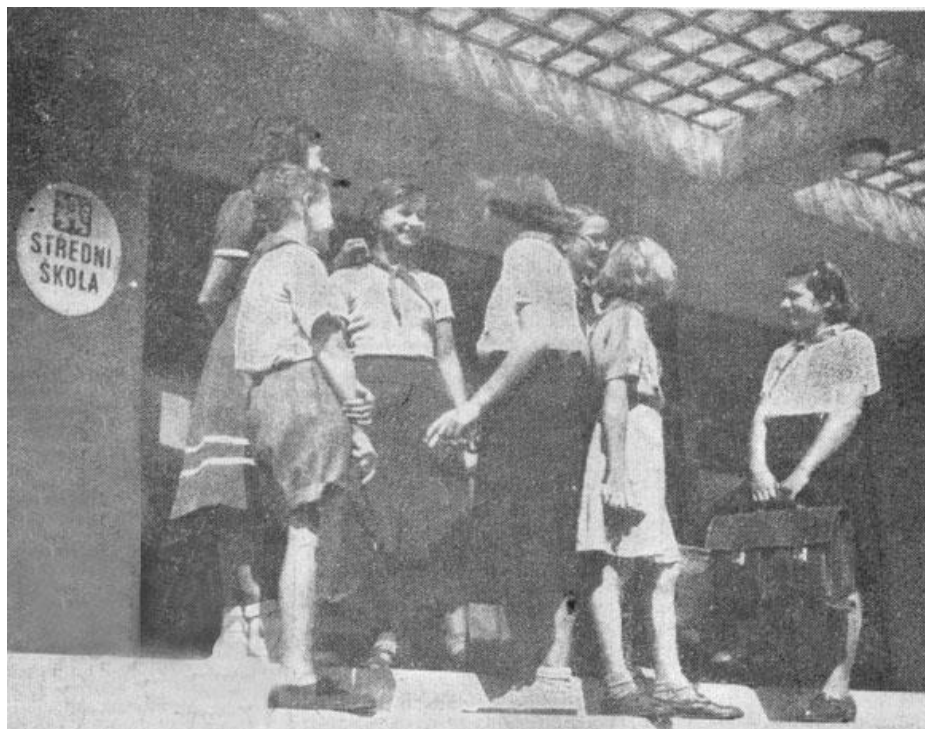
Příloha č. 5 – Veřejný nepřítel, 1959

Zdroj: Rudé právo, 15.3.1959, strana č.3

Popisek k fotografii z Rudého práva: Pomůcky západních agentů – mikroaparát vestavěný do zapalovače a dva další miniaturní fotopřístroje.

Příloha č. 6 – Mládež, 1950

Zdroj: Rudé právo, 2.9.1950, strana č.1

Popisek k fotografii z Rudého práva: *Ve všech krajích naší vlasti s úsměvem a radostí vstoupily děti do nové školní práce. Jistě hledí vstříc šťastnému životu a tvořivé práci v naší vzkvétající vlasti.*

Příloha č. 7 – Běžný život, 1959

Zdroj: *Rudé právo*, 9.3.1959, strana č.1

Popisek k fotografii z Rudého práva: *Pro Annu Kučerovou z Břevnova, matku deseti žijících dětí, která v pátek 6. března dostala čestný odznak „Materství“ 1. Stupně, znamená snížení cen velký přínos. Žije ve společné domácnosti již jen s třemi nejmladšími dětmi. I tak, jak si s manželem předběžně spočítali, ušetří měsíčně nejméně 300 Ksč.*

Příloha č. 8 – Kulturní život, 1959

Zdroj: Rudé právo, 10.11.1959, strana č.3

Popisek k fotografii z Rudého práva: Iráčtí návštěvníci na čs. průmyslové výstavě v Bagdádu si prohlížejí s velkým zájmem každý exponát.